

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Попович Олена Вікторівна

ОСНОВИ ЕТИКИ ТА ЕСТЕТИКИ

**навчальний посібник для студентів дистанційної форми навчання у вишах
гуманітарного профілю**

Маріуполь

2019

УДК 008: 18

Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з вивчення курсу «Етика та естетика» (для студентів дистанційної форми навчання) – 2-е вид. / укладач д. філос.н., доцент Попович О.В. – Маріуполь: МДУ, 2019. – 105 с.

Навчальний посібник містить опорні конспекти тем курсу, а також структурно-логічні схеми і таблиці до деяких тем курсу. Рекомендується студентам усіх форм навчання для самостійної роботи над курсом «Етика та естетика».

Рецензенти:

Д. філос. н., проф. кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету будівництва та архітектури Проценко О.П.

К. філос. н., доцент кафедри «Філософські науки та історія України» ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» Белова Н.В.

Відповідальний за видання – доктор культурології, професор кафедри культурології та інформаційної діяльності Ю.С. Сабадаш

Затверджено на засіданні кафедри культурології та інформаційної діяльності, протокол № ____ від _____ 2019 р.

Затверджено на засіданні методичної ради МДУ, протокол № ____ від _____ 2019 р.

©Попович, 2019

©МДУ, 2019

ЗМІСТ

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
II. СТИСЛИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ОСНОВНИХ ТЕМ.....	5
Тема 1. Предмет етики. Основні етапи розвитку етичної теорії.....	5
Тема 2. Антична етика: етичні вчення софістів та Сократа, Платона, епікурейців та стоїків.....	6
Тема 3. Сутність моральності.....	10
Тема 4. Основні категорії етики.....	14
Тема 5. Основні поняття моралі.....	16
Тема 6. Естетика – філософська наука. Предмет естетики.....	20
Тема 7. Основні категорії естетики.....	24
Тема 8. Основні категорії античної естетики.....	31
Тема 9. Естетика Середньовіччя.....	34
Тема 10. Естетика Відродження.....	39
III. ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	41
Перевір себе.....	44
IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА.....	57
V. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З КУРСУ «ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА».....	58
VI. ЛІТЕРАТУРА У РОЗДІЛ ЕСТЕТИКИ ТА ЕТИКИ.....	64
VIII. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУШУ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	72
IX. ЗРАЗОК СКЛАДНОГО ПЛАНУ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	73
X. СЛОВНИК З ЕСТЕТИКИ.....	74
XI. СЛОВНИК З ЕТИКИ.....	82
ПОКАЖЧИК ІМЕН.....	96
ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА.....	100

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Не лише метою, але й запорукою побудови суверенної держави України є формування нового покоління української інтелігенції. Успішна побудова демократичної країни може втілити в життя людина, що добре вихована і сформована як фахівець.

Укладач навчального посібника вважає, що даний курс може сприяти тому, щоб закласти у сучасного студентства базові і ключові поняття, які складають теоретичну основу для розуміння етичних норм, уявлень про прекрасне.

«Етика та Естетика» – навчальна дисципліна, яка вивчається у всіх гуманітарних вишах України. Програма курсу «Етика і естетика» розрахована на студентів Маріупольського державного університету. У навчальному посібнику розкривається залежність естетичного сприйняття дійсності від рівня розвитку емоційної і раціональних сфер свідомості людей.

Засвоюючи сутність естетичної потреби, естетичного смаку і естетичного ідеалу, студентам доведеться зрозуміти, що все це не лише тісно взаємопов'язані між собою поняття, які в свою чергу здійснюють взаємовплив за допомогою естетичного почуття в процесі сприйняття, оцінювання та створення різноманітних естетичних цінностей.

Значну увагу у посібнику приділено таким етичним категоріям, а також моральним поняттям, як совість та доброта, честь і гідність, борг і відповідальність, також розглядаються цінності, які завжди висловлювали найглибші прагнення людства в його духовному розвитку, і відкривали перспективи вдосконалення людини, надавали його життю гідність і сенс.

II. СТИСЛИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ОСНОВНИХ ТЕМ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ ЕТИКИ. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Етика виникла більше двох з половиною тисяч років тому, коли в результаті суспільного розподілу праці пізнавальна теоретична діяльність відокремилася від безпосередньо практичної моральної свідомості.

Виникнення терміну «етика» як особливої філософської дисципліни пов'язано з ім'ям *Аристотеля*. Поняття «етичний», від якого походить етика, утворено Аристотелем на основі слова «етос», що означало звички, звичаї, характери.

Під поняттям «*етика*» зазвичай мається на увазі теоретичне знання, наука, як писав поет «что такое хорошо, а что такое плохо».

Під поняттями «*моральність*» і «*мораль*» – досліджуваний цією наукою предмет, – розуміється особлива форма суспільної свідомості або людської діяльності.

Таким чином, етика є вченням про мораль, про моральні принципи засвоєння людиною дійсності.

Особливості етики в рамках філософії полягають у тому, що етика становить нормативно-практичну частину системи філософського знання.

Етика прагне прояснити загальні підстави морального світопорядку, всього різноманіття прояву моралі: що є добро, гуманність, життєва правда, в чому полягає призначення людини, що робить життя людини осмисленою, щасливою тощо.

Етика як теорія моралі встановлює логічний зв'язок між моральними оцінками, виявляє закони, відповідно до яких виробляються судження, покликані керувати вчинками людей.

Як теорія моралі етика займається дослідженням основних категорій, в яких можна описувати моральні оцінки і критерії розрізнення добра і зла.

З характеристики етики як теорії моралі, що має нормативно-практичну спрямованість, впливають дві найважливіші функції етики: пізнавальна і нормативна.

Пізнавальна функція етики полягає в тому, що етика вивчає поведінку людини щодо ціннісних орієнтирів, оцінює її мотиви в категоріях добра і зла, справедливості і несправедливості тощо.

Нормативна функція етики пов'язана з вирішенням нею однієї з найважливіших задач: розв'язанню моральних ситуацій, що вимагають нового розуміння моралі, подоланню ціннісної розірваності суспільної свідомості; тим самим з можливістю запропонувати суспільству нову, єдину для всіх моральну перспективу.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що мораль (моральність) являє собою складну сферу духовного життя особистості і суспільства, сферу духовної культури і є предметом вивчення етики.

Етика - це філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль.

Контрольні питання до теми 1.

1. Як визначається філософська наука етика?
2. Розкрийте предмет етики?
3. Назвіть найважливіші функції, які впливають з характеристики етики.
4. Дайте характеристику функцій етики.
5. Чи є відмінність між моральністю і мораллю?

ТЕМА 2. АНТИЧНА ЕТИКА: ЕТИЧНІ НАВЧАННЯ СОФІСТІВ І СОКРАТА, ПЛАТОНА, ЕПІКУРЕЙЦІВ ТА СТОЇКІВ

Становлення і розвиток морально-етичних вчень у Стародавній Греції знаменує якісно новий етап у розвитку етики. Нові форми суспільного життя витісняли родоплемінні відносини, старі звичаї і традиції. Виникла потреба у формуванні нових орієнтирів, ідеалів, нових механізмів регулювання відносин

між людьми.

Перші спроби філософського узагальнення моральних процесів ми знаходимо в ранніх літературних пам'ятках європейської культури – поемах *Гомера, Гесіода*, висловах *Семи мудреців*.

Формування моральних норм отримує подальший розвиток у висловах так званих семи мудреців (*Фалеса, Солона, Периандра, Клеобула, Хілона, Біанта, Піттака*).

Наступний етап розвитку моральної рефлексії пов'язаний з першими грецькими філософами – *Анаксимандром, Гераклітом, Піфагором, Емпедоклом, Парменідом* та ін. (VII – V ст. до н.е.). Мислителі-натурфілософи говорять про моральність як про космічний початок, що регулює людську поведінку.

Новий етап у розвитку морального творення Стародавньої Греції представлений діяльністю вчителів мудрості – *софістів* (V ст. до н.е.).

Щоб пояснити різноманітність і мінливість звичаїв, один з перших (старших) софістів, *Протагор*, стверджує: «Людина є міра всіх речей». Людина не просто реалізує якісь непорушні моральні закони, а сам їх створює. Таким чином, софіст обґрунтовує право людини дивитися на навколишній світ крізь призму своїх – людських – цілей і інтересів.

Софісти дали початок етики як філософської дисципліни, вказали на громадський, людський характер моралі і в найзагальнішому вигляді позначили предмет етики.

Сократ (469-399 рр. до н.е.) прагнув знайти надійну основу для моральності, обґрунтувати її об'єктивні, загальнозначущі характеристики. Першим безсумнівним положенням етики Сократа є визнання традиційної для античної суспільної свідомості зв'язку понять блага і чесноти з поняттями користі і щастя.

Друге положення етики Сократа: знання, добро і щастя тотожні.

Сократ вважав, що оскільки чесноти засновані на знанні, то їм можна навчитися.

Етичний раціоналізм Сократа отримав свій розвиток в етичному ідеалізмі його учня *Платона* (427-347 рр. до н.е.).

Осередком моральних ідей, за Платоном, є людська душа як частка світової душі. Людська душа до свого вселення в дане тіло («темницю душі») жила в прекрасному світі ідей і споглядала ідеї блага, справедливості, розсудливості, благородства тощо. У земному житті душа здатна згадати те, що вона споглядала, знайти про це знання.

Душа людини складається з трьох частин – розумної, вольової і тієї, що відчуває, і здатність людини до морально досконалого життя, за Платоном, тобто ступінь його добродіяння залежить від гідності душі, від того, яка частина є переважаючою. Почуття і бажання відволікають душу від споглядання ідеального світу і залучення до нього, і тільки розумність, здатність до умогляду відкриває людині шлях у світ ідей.

При цьому кожній частині душі відповідає певний ступінь її досконалості, досягнення якого також має визначальний вплив на ступінь чесноти людини. Розумності відповідає мудрість, вольовій частини душі – мужність, а та частина душі, що відчуває, повинна орієнтуватися на помірність.

Таким чином, доброчесність людини залежить від того, яка здатність, частина його душі є переважаючою, і від ступеня досконалості цієї здатності.

Систематизував всі попередні розробки в сфері морально-етичної думки учень Платона *Аристотель* (384-322 рр. до н.е.). Аристотель перетворив етику в самостійну філософську дисципліну, дав назву цій дисципліні. Йому належить перша присвячена їй праця «Нікомахова етика» (що став каноном етичної освіти аж до XVII ст. н.е.).

Доброчесність, за Аристотелем, є не що інше, як прояв розумної діяльної природи людини.

Аристотель ділить чесноти на два види: діаноетичні та етичні.

Діаноетичні чесноти – це чесноти розуму у власному розумінні слова як вищого, свідомого, початку, що велить.

Етичні чесноти – це чесноти характеру, що утворюються як результат

взаємодії розумної і нерозумної частини душі.

Етика, як вважає Аристотель, – це особлива, практична наука про моральність (чесноти), мета якої навчити людину, як стати щасливим. Очевидно, мислитель залишається послідовником античного евдемонізму, хоча його уявлення про щастя є своєрідним. Істинне блаженство, як вважає Аристотель, дає споглядальна (теоретична) діяльність. Але такий стан, при якому пізнання і діяльність співпадають, є характерним для богів, а не для людини. Людина ж, володіючи певним потенціалом, проте істота недосконала, тілесна. Її доля – прагнення до справжнього щастя. Направляючи, етика повинна допомогти їй реалізувати себе. Моральна реалізація людини можлива, головним чином, через громадську діяльність, оскільки держава є вищою інстанцією у порівнянні з окремою людиною. Тому Аристотель вважав етику частиною політики.

Епоха еллінізму дала світу два найбільш розвинених етичних вчення: **епікуреїзм** та **стоїцизм**.

Творцем епікурейської етики є давньогрецький філософ **Епікур** (371-270 рр. до н.е.). Він визначає щастя як відсутність тілесних страждань і душевних тривог. Відповідно основна мета етики – допомогти людині позбутися страждань або хоча б полегшити їх. Він зазначає, наприклад, що щастя тотожне не просто задоволенню, а задоволенню розсудливому. Він рекомендує не вдаватися до будь-яких задоволень без розбору, віддавати перевагу духовним, знати міру, інакше страждань не минути.

Вища форма блаженства, за Епікуром, це стан повного душевного спокою, незворушності, відчуженості від усіх проблем світу – атараксія. Таким чином, ідеал мудреця в епікурействі споріднений буддійському ідеалу.

Стоїцизм також підкреслював практичну, моральну спрямованість філософії, покликану, на їхню думку, навчити людину жити «по природі».

Контрольні питання до теми 2.

1. Перерахуйте основні етапи розвитку етичної теорії в епоху античності.

2. Як розуміли етику софісти?
3. Як формулював етичне вчення Сократ?
4. Етичне вчення в трактуванні Платона.
5. Етичне вчення стоїків. Розкрийте суть.
6. Як формулював суть етичного вчення Епікур?

ТЕМА 3. СУТНІСТЬ МОРАЛЬНОСТІ

Сутність, функції, властивості і структура моральності.

Моральність – це особливий духовно-практичний, ціннісний спосіб освоєння світу; діяльність, обумовлена світоглядом. Світогляд людини формується, насамперед, суспільством, тому витoki моральності слід шукати у відносинах між людьми. Людина – істота соціальна. Спільна життєдіяльність людей вимагає різних способів регуляції їх поведінки, що стало причиною виникнення і розвитку релігії, вдачі тощо. *Моральність* – один з таких регуляторів, який визначає поведінку людей за допомогою уявлень про цінне (ідеали, принципи, норми тощо) і належне (обов'язки, відповідальність тощо). Це внутрішній саморегулятор поведінки людини, налаштований на принципи людства.

З метою систематизації Г.Н. Кузьменко виділяє в структурі моральності наступні елементи:

- 1) *моральна свідомість* (суспільна та індивідуальна);
- 2) *моральна практика*;
- 3) *моральні відносини*.

1) *Моральна свідомість* являє собою суб'єктивну сторону моральності, є відображенням морального буття людей. Особливість цієї свідомості полягає в сприйнятті будь-якого явища з точки зору його цінності. Головне завдання полягає не в поясненні явища, не в розкритті його причини, а в його оцінці. Ціннісне ставлення до дійсності – важлива характеристика моральної свідомості.

Особливе місце в ієрархії цінностей займає ідея про належне (ідеал). Ця ідея визначає кінцеву мету діяльності людини (або суспільства), тим самим надаючи їй сенс. Виходячи із зазначеної мети, моральну свідомість позитивно або негативно оцінюють вчинки людей (в категоріях добра і зла), а також, і це є ще однією важливою її характеристикою, вона наказує людям певні дії (в якості їх боргу).

Моральна свідомість реалізується в двох формах: *суспільній* та *індивідуальній*.

Суспільна свідомість є елементом соціального життя. У ньому акумульовано і систематизовано моральний досвід численних поколінь, що дозволяє впливати на уявлення і поведінку окремої людини, виховувати повноцінну особистість.

У громадській моральній свідомості можна виділити два рівні – *буденний* і *теоретичний*. Перший являє собою так звану «життєву мудрість» і «здоровий глузд» – повсякденні судження і оцінки, безпосередньо пов'язані з життям людей. Другий рівень теоретичний – характеризується більшою чіткістю, системністю, раціональністю. На цьому рівні вирішуються так звані «смісложиттєві» питання людського буття. У теоретичній моральній свідомості головну роль грає моральна філософія, тобто етика.

Індивідуальна моральна свідомість рефлексивно відноситься до внутрішнього світу людини і складається з декількох компонентів:

а) **раціонального компоненту**, тобто системи певних понять, в якій виражається світогляд особистості, ті чи інші моральні уявлення;

б) **емоційного компонента**, тобто сукупності моральних переживань людини. Слід зазначити, що будь-яке почуття є складною емоційною реакцією, зумовленою процесом соціалізації. Звідси й альтруїстичність моральних переживань (чуйність, співчуття тощо), та їх спрямованість на самообмеження особистості. У якості соціально-психологічного механізму самоконтролю виступають особливі контролюючі переживання – совість і сором. Важливу роль в моральному житті людини відіграє почуття гідності (честі), що відбиває

моральну самоцінність особистості;

в) *вольового компоненту*, завдяки якому суб'єктивний етичний мотив реалізується в дії, часто всупереч тиску об'єктивних обставин.

2) Моральна практика є об'єктивуванням моральної свідомості. Базовий елемент практики – вчинок. Незважаючи на зовнішню простоту, це досить складне моральне явище. Його структура виглядає наступним чином:

1) задум (намір або постановка мети);

2) мотивація (тобто внутрішнє (суб'єктивне) обґрунтування задуму);

3) вибір (пошук адекватних поставлених меті засобів);

4) прийняття рішення (готовність реалізувати задум);

5) дія. Ряд вчинків, що реалізують стратегічну моральну настанову, становить лінію поведінки людини.

3) Моральні відносини – це сукупність залежностей і зв'язків, які виникають в процесі моральної практики. Вони складаються між людьми незалежно від сфери діяльності (професійної, сімейної тощо) і її рівня (особистісного, групового тощо).

Моральні відносини можна класифікувати:

1) *за змістом* (воно визначається обов'язками людини в тій чи іншій сфері діяльності);

2) *за характером вимогливості* (імперативності);

3) *за характером зв'язку*.

Основні властивості моральності:

1. *Імперативність*. Норми моральності завжди формулюються у наказовому способі (наприклад, «не бреші», «не убий» тощо).

2. *Універсальність*. Вимоги моральності незмінні в будь-якій сфері людського буття, що не локалізуються ні ситуативно, ні в часі.

3. *Загальнозначущість*. Моральні приписи поширюються на всіх людей без винятку.

4. *Антиномічність*. Наприклад, суперечливість тверджень про необхідність робити добро, тому що це вигідно (доцільно), і про те, що добро

повинно бути безкорисливим; або вимога «не убий» і одночасно уявлення про військовий обов'язок. Причин антиномічності моралі багато. Головна полягає в тому, що моральність, відображаючи динаміку людського буття, розвивається сама, і цей розвиток – складний діалектичний процес, який включає і архаїчні уявлення про належне, і зовсім нові, перспективні, конкретні вимоги здорового глузду і етичні максими.

5. Позаінституційність. Моральність, на відміну від інших форм суспільної свідомості, соціально не структурована. Її норми не фіксуються в спеціальних документах, не забезпечуються примусовими заходами за допомогою спеціального апарату, що не контролюються посадовими особами в особливих установах. Норми моральності підтримуються силою громадської думки або особистою переконаністю людини, носять неофіційний характер. Їх порушення не підлягає покаранню, але призводить до застосування моральної санкції у формі осуду, причому це може зробити будь-яка людина або суспільство в цілому.

Основні функції моральності:

1) Регулятивна функція. Моральність за допомогою ціннісного підходу до людської діяльності гармонізує і оптимізує відносини між людьми на основі спільних ідеалів, принципів поведінки тощо.

2) Пізнавальна функція. Вступаючи в моральні відносини, людина знайомиться з усім різноманіттям культурного досвіду, накопиченого людством, отримує особливе моральне знання.

3) Виховна функція. Моральне знання є важливою умовою формування особистості, залучення її до вищих цінностей. Поза морального поля людина не може бути повноцінним художником, ученим, підприємцем тощо. Характерність надає будь-якій конкретній діяльності загальнолюдський зміст.

4) Ціннісно-орієнтуюча функція. Виходячи з моральних уявлень, людина постійно порівнює реальне з ідеальним, суще з належним. Це дозволяє йому корегувати свою поведінку, визначати вектор свого духовного розвитку.

Окрім цих функцій можна виділити також гуманізуючу (тобто ту, що

піднімає людину над буденністю, що розкриває йому справжній сенс життя), *світоглядну, комунікативну* та ін.

В цілому ж всі ці функції тісно взаємопов'язані і зумовлюють багатство і змістовність духовного життя людини.

Контрольні питання до теми 3.

1. Дайте визначення моральності.
2. Розкрийте сутність функції моральності.
3. Як структурується моральність?
4. Розкрийте сутність, властивості моральності.
5. Як Ви розумієте, що таке моральність?
6. Моральні відносини – як Ви це розумієте?

ТЕМА 4. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЕТИКИ

Етичні категорії – це основні поняття наукового апарату етики, що відображають найбільш суттєві сторони і елементи моральності.

Категорії етики логічніше поділяти відповідно до структури моральності. У цьому випадку вони диференціюються наступним чином: 1) *категорії моральної свідомості* (ідеал, норма тощо); 2) *категорії моральної практики* (вчинок, відплата тощо); 3) *категорії морального ставлення* (конфлікт, авторитет тощо).

Класифікуємо категорії етики за такими видами:

1) *структурний вид* – це вид категорій, що відображають структуру моральності, її основні елементи: моральні форми свідомості, практики, відносини (норма, змагання та ін.);

2) *сутнісний вид* – це вид категорій, що відображає якісну визначеність моральності, відмінність її від інших соціальних явищ (добро, обов'язок і ін.);

3) *методологічний вид* – це вид категорій, що відображають критерії моральності людини, рівні його розвитку (мета і засоби і ін.).

Основним поняттям етики є категорія *добра*. З її допомогою виражається позитивна моральна характеристика того чи іншого явища. Протилежно їй, що виражає негативну моральну оцінку, – поняття *зла*.

До поняття добра дуже близьким є поняття морального ідеалу. *Ідеал* – це якийсь вищий зразок, кінцева мета моральної діяльності. У цьому випадку важливу роль відіграє поняття *справедливості*, що характеризує міру відповідності між діяльністю людини і її оцінкою іншими людьми і суспільством.

З поняттям ідеалу тісно пов'язане поняття *моральної норми*.

Норми можуть бути сприйняті людиною як оптимально відповідні його ціннісним установкам, а отже, сприйматися як необхідні, і в такій якості стати внутрішнім спонуканням. В цьому випадку дотримання норми стає обов'язком, тобто особистим завданням людини, його обов'язком. *Борг* – це моральна форма усвідомлення необхідності дії. Людина робить належний вчинок добровільно, з поваги до ідеалу, закону (моральному) і до себе.

Совість – це своєрідний морально-психологічний механізм самоконтролю. Відповідальність за свої вчинки, на думку багатьох філософів, є головною характеристикою особистості.

Категорія *свободи* є ключовою в етиці, оскільки моральна реальність ґрунтується на здатності людини до самостійних вчинків.

Категорія *справедливості* висловлює ідею правильного, належного порядку речей в людських взаєминах, який відповідає уявленням про призначення людини, природні і невід'ємні права та обов'язки.

Контрольні питання до теми 4.

1. Перерахуйте категорії етики. Дайте визначення.
2. Дайте класифікацію категорій етики за структурою, сутнісному і методологічному видах.
3. Охарактеризуйте основні поняття етики: *Добро; Ідеал; Справедливість; Совість*.

4. Як Ви розумієте, що таке моральні норми?

5. Доведіть чому категорія свободи і категорія совісті мають відношення до категорій етики.

ТЕМА 5. ОСНОВНЕ ПОНЯТТЯ МОРАЛІ

Серед моральних почуттів особливе місце належить почуттю кохання. У найширшому сенсі цього слова *любов* – це моральне почуття, що характеризується високим ступенем емоційно позитивного ставлення, що виділяє його об'єкт серед інших і поміщає його в центр життєвих потреб і інтересів. Прикладом таких почуттів може бути любов чоловіка до жінки, любов до матері тощо.

Однак німецький філософ *Людвіг Фейєрбах* справедливо вважав, що любов між чоловіком і жінкою є вихідною для всіх інших її видів. Тому при розгляді любові ми будемо відштовхуватися від цієї базової форми любові. У цьому сенсі *любов* постає як почуття, обумовлене сексуальною потребою і характеризується інтенсивністю, напруженістю, відносною стійкістю і виражається в прагненні бути з максимальною повнотою представленими своїми багатозначними рисами в життєдіяльності іншої людини таким чином, щоб спонукати у неї потребу у відповідному почутті тієї ж інтенсивності, напруженості і стійкості.

Любов як моральне почуття не може бути зведене до біологічного потягу статей, сексуальному почуттю. Статевий інстинкт – це природний фундамент любові, її початок. Але для того, щоб цей потяг виріс до справжнього почуття, необхідна ціла система взаємозв'язків і взаємодій.

Тобто *любов до іншої людини – це твердження його буття*. Крім того, *любов це твердження іншого як унікальної, неповторної, єдиної істоти*. У цьому сенсі *любов вільна* (не можна змусити себе полюбити когось, хто зовсім не подобається) і *не вільна* (не можна розумово-вольовим зусиллям змусити себе розлюбити, якщо вже серце заговорило).

Любов – це прийняття іншого таким, як він є, переживання його як абсолютної цінності.

Любов це такий вид відносин між людьми, який не допускає панування однієї людини над іншою або беззаперечного підпорядкування одного іншому.

Справжня любов прагне давати, а не отримувати.

Любов передбачає турботу про іншу людину, зацікавленість в поліпшенні її життя і розвитку.

Любов як моральне ставлення поряд з турботою передбачає і відповідальність.

Любов це також активне проникнення в коханого з метою пізнання, але без порушення його права мати таємниці і залишатися особистістю.

Існує кілька видів любові: *братерська, материнська, еротична любов, любов людини до самої себе і любов до Бога.*

Братерська любов – це любов між рівними, однаково розповсюджується людиною на всіх близьких йому людей.

Материнська любов – це любов сильного до слабкого, захищеного до беззахисного, заможного до бідного.

Еротична любов – це любов психофізіологічного плану до єдиної людини, спрагла повного злиття з ним і продовження в потомстві.

Любов до Бога в найширшому, соціально-психологічному сенсі слова вбирає в себе всі види любові, оскільки Бог в душі віруючого означає Вищу Доброчесність, і в міру своїх життєвих сил і можливостей він намагається на ділі її реалізувати в своєму ставленні до людей і до самого себе.

Щастя – поняття моральної свідомості, що позначає такий стан людини, який відповідає найбільшій внутрішній задоволеності умовами свого буття, повноті і свідомості життя, здійсненню свого людського призначення.

Щастя полягає в повноті задоволеності життям протягом життєвого шляху, в єдності різних сторін життя як способу життя і в цьому сенсі: життя в цілому. І це буде якісна характеристика життя.

Уявлення про щастя в різні історичні епохи, в різних етичних системах

змінювалося. Так, у давньогрецькій етиці сформувався напрям *гедонізму*, який в якості мети людського життя розглядав досягнення щастя як переживання задоволення, насолоди. До гедонізму примикає і інший напрямок – *евдемонізм*, який в якості головної життєвої мети людини проголошує прагнення до щастя.

У *християнській етиці* істинним щастям вважається бути залученим до Бога, злитим з вищим Божественним початком буття.

В етиці *епікуреїзму* щастя полягає у володінні благом незворушності – ідеального духовного стану, що досягається позбавленням страху перед богами, смертю, потойбічним світом, незрозумілими природними явищами та іншими тривогами світу. Щасливий той, кого не терзають тривоги світу, хто відсторонений, врівноважений і дивиться на людську суєту з висоти своєї холодної відчуженості.

Щастя – хоч і дуже бажаний стан, але досить рідкісний. Для його здійснення необхідне сприятливе поєднання об'єктивних і суб'єктивних факторів. **Об'єктивні чинники** – ті, які, в основному, не залежать від свідомості і волі людини. **Суб'єктивні чинники** – ті, які в значній мірі творяться самою людиною.

До *об'єктивних чинників* відносять, перш за все, *природні умови* (клімат, географічне положення, відсутність природних катаклізмів тощо), *стан суспільства* (мир чи війна, наявність елементарного порядку, справедливості та ін).

До *суб'єктивних чинників* відносять світогляд індивіда, його переконання, коло інтересів тощо.

Підводячи підсумок розгляду поняття щастя, можна зробити висновок, що в найзагальнішому вигляді поняттям щастя позначається найбільш повне втілення людського призначення в індивідуальних долях.

Поняття щастя тісно пов'язане з поняттям *сенсу життя*.

Сенс життя – це генеральна лінія життя індивіда на базі певних моральних цінностей. Будь-яке суспільство задає своїм членам певну систему вищих цінностей, здатних надати життю сенс. Це трансцендентні цінності:

уявлення про Бога і богів, про абсолютні принципи, що лежать в основі світу і задають систему моральних абсолютів. Це **цінності суспільства і культури**: політичні ідеали, держава, її межі, її історія, етнонаціональні цінності (традиція, мова, мистецтво і культура, збереження самобутності і індивідуального світу народу) тощо. **Цінності особистого життя**, що протікає в світі буденності: здоров'я і довге життя, мудре ставлення до мінливостей долі, певна діяльність і успіх в ній, досягнення соціального статусу, створення сім'ї і продовження роду, добрі відносини з навколишнім світом тощо.

Слід зазначити, що смисли, що задаються суспільством через цінності, – це ще не вся повнота сенсу. Для кожного конкретного індивіда ці цінності повинні придбати особистісний сенс. Кожна людина інтерпретує громадський сенс, приймає його або не приймає. **Особистісний сенс** – це результат інтеріоризації, внутрішнього освоєння цінностей, який супроводжується позитивним емоційним переживанням.

Оскільки сенс життя завжди носить особистісний характер, то, може бути, цілком справедливим є твердження: скільки людей, стільки і сенсів життя. Однак це різноманіття може бути зведене до кількох узагальнюючих тенденцій. Виділяють *егоїстичну* і *альтруїстичну* концепції сенсу життя.

Егоїстична концепція сенсу життя егоцентрична, замкнута на власному «Я». Існування людини, яке обрало таку спрямованість, присвячене виключно благополуччю власної персони, особистому добробуту, особистісному самовдосконаленню, особистому «порятунку» тощо.

Альтруїстична концепція сенсу життя зводиться до того, що сенс людського існування виноситься за рамки самого індивіда і розуміється як служіння Богу, суспільству, Батьківщині, великій ідеї, науці, справі тощо. Сам індивід розглядається при такому підході лише як засіб досягнення цієї зовнішньої мети.

Егоїстична й альтруїстична позиція хоча і зустрічаються в житті нерідко, але все ж є крайнощі, яких уникає більшість людей. Вони у своєму реальному житті намагаються триматися «золотої середини», формулюючи для себе сенс

життя з орієнтацією на особисте благополуччя, але це благополуччя зв'язується з благополуччям інших: близьких, рідних, співвітчизників. Ймовірно, одна з найпоширеніших версій сенсу життя полягає в служінні сім'ї. Сім'я розглядається як головна цінність у житті: збереження і зміцнення сім'ї, благополуччя сім'ї, надання допомоги всім членам сім'ї є сенсом життя звичайної людини. У родинному колі індивіду дана можливість знайти вдячність, вдячну пам'ять про себе. Він продовжує жити в пам'яті людей, в своїх дітях, онуках, в більш далеких нащадках.

Контрольні питання до теми 5.

1. Назвіть і охарактеризуйте основні поняття моралі.
2. Дайте філософське трактування в рамках етичних формулювань, що таке сенс життя.
3. Охарактеризуйте таке моральне почуття як щастя в трактуванні етичних філософських вчень.
4. Любов як моральне почуття в трактуванні Л.Фейербаха.
5. Що розуміється в християнській етиці під основними моральними почуттями.

ТЕМА 6. ЕСТЕТИКА ЯК ФІЛОСОФСЬКА НАУКА.

ПРЕДМЕТ ЕСТЕТИКИ

Термін «естетика» (від грецького слова «aistheticos» – той, що відноситься до чуттєвого сприйняття) був введений німецьким філософом **А. Баумгартемом** в XVIII ст. Ним же було визначено місце цієї науки в системі філософій.

Він вважає, що *естетика* – нижчий щабель гносеології, наука про чуттєве пізнання, досконалою формою якого є краса.

В історії естетики її предмет і завдання змінювалися. Спочатку естетика

була частиною філософії і служила створенню цілості картини світу (грецькі натурфілософи, піфагорійці). З **Сократа** починається довгий процес відокремлювання естетики від філософії (виділення її в самостійну науку). Сократ вперше замислювався над сутністю власне естетичних проблем, пов'язуючи їх з етичними. Для **Аристотеля** естетика – це проблеми поетики і філософські питання природи краси і мистецтва; для **Платона** – питання державного контролю над мистецтвом і ролі останнього у вихованні людини. Для **Тертуліана** і **Фоми Аквінського** естетика – аспект богослов'я (рішення задачі: за допомогою мистецтва націлити людину на служіння Богу). Естетика **Леонардо да Вінчі** виявляє співвідношення природи і художньої діяльності. Естетика **Буало** встановлює канони творчості. Для **Канта** предмет естетики – прекрасне в мистецтві, естетика виступає як критика естетичної здатності судження.

Дефініція «естетика» міцно закріплюється в філософській термінології і вже з XVIII ст. її починають розуміти як науку, що займається проблемами «філософії прекрасного», або «філософії мистецтва». Саме в цьому плані її сприймали Гегель, пізніше Ф. Шиллер і Ф. Шеллінг. Сучасна естетика узагальнює світовий художній досвід. Предмет кожної науки – світ, розглянутий під певним кутом зору, в світлі того завдання, яке вирішує ця наука. **Предмет естетики** – весь світ в його естетичному багатстві, що розглядається з точки зору загальнолюдської значущості (естетичної цінності) його явищ.

Естетика – філософська наука про сутність загальнолюдських цінностей, їх народження, буття, сприйняття і оцінки, про найбільш загальні принципи естетичного освоєння світу в процесі будь-якої діяльності людини, і перш за все в мистецтві, про природу естетичного і його різноманітні в дійсності і в мистецтві, про суті і закони творчості, про сприйняття, функціонування і розвиток мистецтва.

Людська діяльність протікає на основі певних естетичних ідей, уявлень, установок. Естетика входить у працю, побут, в промислове виробництво,

формуючи в людині творче начало і здатність сприймати красу. Естетика узагальнює досвід художнього розвитку людства, а він нескінченний, тому замкнута система естетики, що претендує на абсолютну завершеність, недосконала в принципі (в цьому був недолік грандіозної гегелівської естетичної системи). Життєва і плідна лише естетична система, що розвивається з кожним художнім відкриттям.

Естетика впливає на художню діяльність, а та – на людей. Тому в естетику часто вторгається ідеологія і формулює ідеї, продиктовані інтересами вождів, партій, державних структур. Незалежність від них – неодмінна умова науковості. Навіть у найважчі часи саме незалежністю відрізнялися роботи М. Бахтіна, О. Лосєва, Ю. Лотмана, П. Флоренського, що гарантувало науковість і свідчило про те, що можна жити в суспільстві і ціною життєвих зручностей, а іноді і ціною життя бути вільним від суспільства, навіть тоталітарного.

Отже, естетика як наука – це система законів, категорій, загальних понять, що осмислюється в світлі певної суспільної практики естетичні властивості реальності і процес її освоєння за законами краси, особливості художньої творчості, соціального буття і функціонування мистецтва, його сприйняття і розуміння.

Є. Г. Яковлєв пише, що «сучасне визначення предмета теоретичної естетики включає в себе вивчення:

1) об'єктивно-естетичного, що розуміється як природно-соціальне і предметне підґрунтя естетичної свідомості та естетичної потреби;

2) творчо-перетворюючої практики естетичного суб'єкта, вираженої через естетичну діяльність і свідомість, а також через теорію і систему категорій;

3) найбільш загальних закономірностей художньої творчості і мистецтва;

Таким чином, естетика являє собою цілісну систему наукового знання і включає в себе три основні розділи:

1) про природу об'єкта естетичної оцінки і види естетичної цінності;

2) про природу естетичної свідомості і його форми;

3) про природу естетичної діяльності та її види.

Одним з методів естетики є історизм. Ідеї історизму пронизують цю науку. Принцип історизму передбачає дотримання трьох найважливіших умов: по-перше, розгляд явищ в їх розвитку; по-друге, розгляд зв'язку даного явища з іншими і, нарешті, вивчення історії в світлі досвіду сучасності, використання історично вищих форм в якості ключа) для розуміння попередніх. Принцип історизму виростає зсередини самої естетики як потреба більш адекватно розглянути свій предмет; наприклад, нинішній стан мистецтва і його сучасні закони розуміються як ті, що історично виникли, а його майбутній стан – як той, що утворюється і протікає на наших очах у художньому процесі. Історизм – шлях зв'язку теорії і практики і єдина дорога до істинного розуміння естетики.

Інший метод – *структуралізм*, який дає можливість розглянути художній твір як певну систему, що складається з безлічі елементів, взаємопов'язаних і взаємообумовлених. *Структурний метод* передбачає збирання та аналіз різноманітних фактів, складання їх повного переліку, встановлення взаємозв'язку між фактами, їх групування та виявлення відносин між ними, побудова системи їх наявних елементів, що створює цілісний єдиний об'єкт дослідження. Структуралізм входить в загальну систему сучасної наукової методології. Цей метод потребує співпраці з іншими методами і є додатковим по відношенню до історичної методології.

Вивчення предмета і структури естетики дозволяє розкрити її функції, основними з яких є *світоглядна, пізнавальна, формуюча, методологічна*.

Контрольні питання до теми 6.

1. Що ж таке естетика? Хто з філософів був автором цього терміна?
2. Дайте визначення предмету естетики.
3. Розкрийте структуру естетичної свідомості.
4. Охарактеризуйте відмінність методів естетики від функцій естетики.
5. Порівняйте і доведіть відмінність в розумінні філософами трактування

суті естетики в різні історичні епохи.

ТЕМА 7. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЕСТЕТИКИ

«Прекрасне» – одна з найважливіших і найбільш широких за значенням категорій естетики, що служить для визначення і оцінки найбільш досконалих явищ в дійсності, в суспільному житті, в соціальній діяльності людей, в мистецтві.

З античних часів у естетиці переважає уявлення про прекрасне як про об'єктивно існуюче. Прекрасне для *давньогрецьких філософів* – це не суб'єктивне уявлення і не ілюзія, це реальність.

Натурфілософи вважали: прекрасне – космічна досконалість, загальна гармонія світобудови.

Піфагорійці, наприклад, вважали, що прекрасне пов'язане з космосом і визначається гармонією. Світова гармонія, з точки зору піфагорейської школи, і є прекрасне. Представники цієї школи вважаються основоположниками математичного підходу до прекрасного, оскільки вони намагалися дати математичний вираз гармонії. Саме піфагорійці висунули ідею про «музику небесних сфер».

Концепція Всесвіту *Геракліта* діалектична і включає в себе естетичну картину світу (*тут філософія і естетика виступають як прекрасне – те, що вічно змінюється і оновлюється, гармонія – динамічна рівновага*).

Платон (бл. 428-347 рр. до н.е.) в діалозі «Бенкет» пише: «Прекрасне існує вічно, воно не знищується, не збільшується, не зменшується. Воно ні прекрасне тут, ні потворне там... ні прекрасне в одному відношенні, ні потворне в іншому». Перед людиною, що пізнає прекрасне «не постане у вигляді якогось вигляду, або рук, або якоїсь іншої частини тіла, ні у вигляді будь-якої мови, або будь-якої науки, ні у вигляді існуючого в чому-небудь іншому в якій-небудь живій істоті або на землі, або на небі, або в будь-якому іншому предметі...». Прекрасне виступає тут як вічна ідея, далека від мінливого світу речей. Таке

розуміння прекрасного впливає з філософської концепції Платона, яка стверджувала, що чуттєві речі – тіні ідей. Ідеї ж – незмінні духовні сутності, що становлять справжнє буття.

Аристотель (384-322 рр. до н.е.), на відміну від Платона, вважав, що прекрасне – не об'єктивна ідея, а об'єктивна якість явищ. Аристотель дає структурну характеристику прекрасного.

Продовжуючи піфагорейську традицію, він стверджує, що розумінню прекрасного сприяє математика. Аристотель висунув принцип пропорційності людини і прекрасного предмета. Краса тут виступає як міра, а міра всього – людина. Саме в порівнянні з ним прекрасний предмет не повинен бути «надмірним». Ця концепція – теоретична відповідність гуманістичної практики античного мистецтва. Грецький Парфенон, наприклад, на відміну від єгипетської піраміди, не дуже великий і не дуже маленький: він досить великий, щоб висловити велич афінян, що його створили, і досить маленький, щоб не придушувати людини. Аристотель підкреслював єдність прекрасного і доброго, естетичного та етичного. Аристотель трактує прекрасне як добре, що приємне тим, що воно благо. Образи мистецтва для Аристотеля повинні бути настільки ж прекрасні, як і морально високі і чисті.

В *середні віки* панувала концепція божественного походження краси: Бог, одухотворяючи відсталу матерію, надає їй естетичні властивості; краса речі є натхненність її Богом. Чуттєва краса і насолода нею – гріховні. Середньовічна естетика аскетична. Світ розглядався як божественний твір. Все прекрасне в ньому пов'язане з божественним промислом, з божественним розумом. Бог своїм логосом вносить в відсталу матерію форму, зміст, досконалість, надає її існуванню мету, одухотворяє її. Все прекрасне, з точки зору середньовічної естетики, пов'язане з духовним, все ж матеріальне, тілесне – це гріховне і потворне. Ці ідеї були притаманні багатьом середньовічним філософам, в тому числі Августину Блаженному і Фомі Аквінському.

В епоху *Відродження* філософи повертаються до античних уявлень, знову зв'язуючи прекрасне з природою, з досконалим впорядкованим космосом.

Надзвичайно широке поширення набуває відроджена антична теорія мимесісу (наслідування природі).

Гуманісти **Відродження** стверджували красу самої природи і радість її сприйняття. Естетика Відродження продовжує античні традиції; прекрасне ототожнюється з моральним і справедливим. Зовнішня краса вважається атрибутом чесноти. Лука Пачіолі висуває норму краси – золотий (гармонійний) перетин. Зразком краси стає людина, її тіло. Леонардо да Вінчі вважав найкрасивішими пропорції предметів. Естетика Ренесансу пройнята гуманізмом і пошуками життєвої правди; Шекспір вважав, що мистецтво – дзеркало, яке художник тримає перед природою; а «прекрасне прекрасніше у сто разів, увінчане правдою дорогоцінною». Так естетика Відродження підкреслювала зв'язок краси і правди.

Естетика **класицизму** (її канонічний вираз дав Буало) ототожнювала прекрасне з витонченим: прекрасна не вся природа в її цвітінні і буянні, а лише підстрижена, доглянута природа Версальського парку. Буало обґрунтовував принципи доброго смаку. Він вважав, що прекрасним може бути тільки правдиве. У мистецтві прекрасним зображується навіть потворне. Наслідування красі природи – головна мета мистецтва. Велика особистість – найбільш повне втілення ідеалів краси.

Естетика **французьких просвітителів** (XVIII ст.) – важливий етап розвитку теорії прекрасного. Для Просвітництва також характерне уявлення про прекрасне як про об'єктивно існуюче, як про властивість, притаманну самій природі. Воно невід'ємне від неї. Наприклад, Д. Дідро пов'язував прекрасне з доцільністю і цілісністю.

Д. Дідро (1713-1784) поділив красу на два види: 1) *реальну, об'єктивну красу*, існуючу до і після появи людини (відносини частин всередині предмета, відносини однорідних і неоднорідних предметів); 2) *красу відносну*, існуючу лише для людини (предмет дотичний зі свідомістю людини).

Німецька класична філософія створила ідеалістичні уявлення про прекрасне, розвинувши нею суб'єктивістське розуміння. **І. Кант** (1724-1804)

трактував прекрасне як об'єкт незацікавлених відносин (ставлення людини до прекрасного чисто споглядальне і непрактичне). Кант розрізнув корисне і прекрасне і підкреслив якісно своєрідний характер естетичного інтересу. Він провів дематеріалізацію прекрасного, відділив його форму від його змісту: зелений колір або звук скрипки прийнято вважати прекрасними, але вони лише приємні. У судженні про прекрасне має місце споглядальне задоволення, що не збуджує практичного інтересу до об'єкта. Тільки коли колір і звук очищені від матеріального змісту, вони виступають як прекрасні. Кант вважає, що «насолада в приємному» і «насолада в доброму» з'єднані з інтересом, в той час як насолада прекрасним, яке визначає судження смаку (естетичне судження), вільне від будь-якого інтересу.

Ф. Шиллер (1759-1805) стверджував: краса – це свобода (узгодженість з законами; нічим не стиснутий розвиток явищ за притаманними їм законам); основа краси – простота; краса – природна досконалість. Шиллер відрізняє зображення прекрасного від прекрасного зображення. Те, що потворне в природі, може бути прекрасним в мистецтві (прекрасне зображення).

За **Гегелем** (1770 1831), прекрасне в дійсності є життя, яке виступає як тваринний організм, як людський організм і як організм духовного світу (сім'я, держава). Прекрасний той предмет, в якому ідея проявилася найбільш повно. Для Гегеля поняття прекрасного відсунуте на другий план поняттям істинного: чим глибше мислить людина, тим менше йому потрібне прекрасне; нині людина навчилася мислити абстрактно (на зміну століттю мистецтва прийшло століття філософії). Мистецтво – ланка самопізнання духу, в якому співіснують конкретна чуттєвість природи і духовність ідеї.

Гегель вводить три ступені прекрасного: «перша сходинка займається поняттям прекрасного взагалі; друга – прекрасним в природі, недоліки якого викликають необхідність в ідеалі, в прекрасному в мистецтві; третій ступінь має предметом свого розгляду ідеал в його здійсненні, в його художньому втіленні в творі мистецтва».

Потворне – естетична властивість предметів, природні дані яких мають

негативне загальнолюдське значення, хоча і не становлять серйозної загрози людству, оскільки укладені в цих предметах сили освоєні людиною і підпорядковані йому. Потворне – негативна загальнолюдська значущість предметів, що знаходяться в сфері свободи.

Потворне відштовхує, але не лякає; прекрасне доставляє насолоду одним своїм виглядом.

У мистецтві, без сумніву, є місце потворному, причому в різних його проявах і сенсах. Потворне з дійсного життя цілком може стати предметом зображення. Це особливо часто використовується в комічних творах. При цьому відбувається не просте копіювання неподобства в реальному житті, але типізація рис потворного в цілях його засудження. Окрім цього, потворне в мистецтві може мати й інший зміст: висловлювати мимовільне або навмисне порушення законів творчості, що веде до руйнування художнього образу. Сюди відноситься як невміння художника творити за законами краси (відсутність майстерності, досвіду), так і спотворення норм творчості на догоду помилкової оригінальності і моді, що призводить до формалізму, до втрати справжнього змісту мистецтва.

Піднесене – це естетична категорія, що концентровано висловлює сутність значних подій і явищ, що викликають у людини особливе естетичне почуття, пов'язане з повагою, захопленням, радістю. Піднесене відображає внутрішню значущість, велич предметів і явищ.

Низинне – крайній ступінь потворного, надзвичайно негативна цінність, що має негативну значимість для людства; сфера несвободи. Це ще не освоєні явища, які не підпорядковані людям і що представляють для них грізну небезпеку. Людство не володіє власними суспільними відносинами. Це таїть у собі джерело лихого і сприймається як низинне (мілітаризм, тоталітаризм, фашизм, атомна війна).

До низинного відноситься все те, що суперечить уявленням про справжню красу, піднесеним помислам і ідеалам, героїчним вчинкам людини. Низинне – це один із проявів потворного.

«Трагічне» – одна з основних категорій естетики, що служить для визначення сутності нещадної, глибоко опозиційної боротьби нового зі старим, особистості і суспільства, яка виражає гострі, що не розв'язні на даному етапі розвитку протиріччя і часто закінчується загибеллю героя, але веде до торжества тієї ідеї, за яку він боровся.

Сутність категорії «трагічне» полягає в наступному:

- 1) розкриває загибель або тяжкі страждання особистості;
- 2) показує непоправність для людей її втрати;
- 3) затверджує безсмертя особистості, що загинула (безсмертя людини здійснюється в безсмерті народу, в житті людей знаходять своє продовження суспільно цінні початки, закладені в людині і її діяннях, а для релігійної свідомості того, хто гине, чекає потойбічне буття, також залежне від суспільного цінного – праведного прижиттєвого буття); трагедія – завжди оптимістична трагедія, в ній навіть смерть служить життю;
- 4) виявляє активність трагічного характеру по відношенню до обставин;
- 5) дає філософське осмислення стану світу і сенсу життя людини;
- 6) розкриває історично тимчасово нерозв'язні суперечності;
- 7) трагічне в мистецтві народжує почуття скорботи (з приводу смерті героя), що поєднується з почуттями торжества і радості (з приводу його моральної величі і безсмертя);
- 8) надає очищаючу дію людям (катарсис).

Жахливе – близька до трагічного, але в корені відмінна від нього категорія. Якщо трагічне має дозвіл в прийдешньому, то жахливе безвихідне, безнадійне. Його загибель, що не несе в собі нічого просвітницького, не обіцяє людям звільнення від нещастя, це лихо, що не контрольоване людьми, непідвладне їм, панівне над ними.

Комічне (грецьк. komikos – веселий, смішний, від грецьк. komos – весела ватага ряджених на сільському святі Діоніса в Древній Греції) – категорія естетики, що служить для визначення і оцінки тих суспільних явищ, які не відповідають закономірностям суспільного розвитку та естетичному ідеалу

прогресивних громадських сил.

Гумор – сміх доброзичливий, незлобивий, хоча і не беззубий. Він удосконалює явище, очищає його від недоліків, допомагає розкритися всьому суспільно цінному в ньому.

Почуття гумору – різновид естетичного почуття, що володіє рядом особливостей: 1) спирається на естетичні ідеали, протиставляючи їх комічному явищу, що сприймається (в іншому випадку гумор перетворюється в скепсис, цинізм, сальність, вульгарність, непристойність); 2) передбачає здатність хоча б емоційно в естетичній формі схоплювати протиріччя дійсності; 3) притаманне естетично розвиненому розуму, здатному швидко, емоційно-критично оцінювати явища; 4) передбачає схильність до багатих і несподіваних зіставлень і асоціацій; 5.) розглядає явище критично з точки зору його загальнолюдської значимості.

Активна, творча форма почуття гумору – дотепність Почуття гумору – здатність до сприйняття комізму; дотепність – до його творіння. Дотепність талант так концентрувати, загострювати і естетично оцінювати реальні протиріччя дійсності, щоб наочним і відчутним став їх комізм.

Сатира заперечує, страчує недосконалість світу в ім'я його корінного перетворення відповідно до ідеалу.

Іронія – удавання; намір жартома або в насмішку сказати щось протилежне тому, що людина думає, але сказати так, щоб виявити справжній зміст ситуації; манера мови або листа, при якій повідомляється одне, а мається на увазі інше. Іронія – «сміх-айсберг» з підводним змістом.

Сарказм – гірка і отруйна іронія, висловлена з метою образити або заподіяти біль.

Контрольні питання до теми 7.

1. Які етапи пройшла естетика в процесі свого розвитку від античності до ХХ ст.?

2. Як розумів предмет естетики німецький філософ О. Баумгартен?

3. Як розумів предмет естетики італійський художник Леонардо да Вінчі?
4. Розкрийте суть естетичних поглядів Буало.
5. Як змінилося визначення предмета естетики в процесі розвитку науки?

ТЕМА 8. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ АНТИЧНОЇ ЕСТЕТИКИ

Для естетичних уявлень, як і для всього світовідчуття античності, характерний підкреслений *космологізм*. Космос, з точки зору давніх, відрізняється гармонійністю, помірністю і виступає як втілення найвищої краси. Все інше наділялося красою лише в тій мірі, в якій воно наближалось до цієї абсолютної гармонії, а створена людиною річ розглядалася як наслідування природі.

Вчення *піфагорійців* відрізняється подвійним характером: *релігійним* і *науковим*. Двоїстий характер їх вчення відбився і на їх естетичних поглядах. З одного боку, в естетиці Піфагора присутня *математична тенденція* (пропорція і міра), з іншого боку, *релігійна* (мистецтво, музика і її вплив на душу людини).

Не випадково вчення Піфагора ми зараховуємо до космологічної естетики. Саме він вводить поняття космосу, яке передбачає розуміння світу як упорядкованої єдності. Сам погляд піфагорійців на світ – погляд цілісний, суттєво естетичний. Поняття, введені піфагорійцями закріпилися в історії думки як естетичні (гармонія, пропорція, міра), були основними в їх філософській системі, де математичні відносини грали особливу роль. Аристотель зазначав, що принципи математики є принципами буття у піфагорійців.

Гармонія – властивість космосу. Тому вона розглядалася ними в космології. Слово «гармонія» означає ансамбль, з'єднання. У піфагорійців воно означає відповідність, єдність складових частин. Ця єдність, відповідність була позитивною, по суті прекрасним. Гармонія звуків – прояв більш глибокої гармонії, внутрішнього порядку будови речей. Гармонія об'єктивно зумовлена правильністю, порядком, регулярністю. Гармонія – це математична система.

Цей мотив виявився найбільш значущим в античній естетиці. Грекам в подальшому став властивий пошук закономірностей в світі і застосування їх в мистецтві. Піфагорійці зробили цей пошук. Канони образотворчого мистецтва з'явилися багато в чому наслідком піфагорейських ідей.

Музика найбільш вплинула на теорію прекрасного (гармонію) у піфагорійців. Музика вважалася піфагорійцями особливим даром богів. Ритми, з їх точки зору, укладені в природі і властиві людині від народження. Душа висловлюється за допомогою музики. Тому ритми є своєрідними портретами психіки. Антропологічна естетика представлена *софістами* (Протагор, Георгій, Продик та ін.) і *Сократом*. У цей період розвитку античної філософії виявився пильний інтерес до людини.

У софістів *прекрасне не є об'єктивним. Воно повністю залежить від людини*. Ключем до всієї філософії софістів і до їх естетики є вираз Протагора: «Людина – міра всіх речей». Характер прекрасного не просто суб'єктивний, він відносний. Прекрасне існує тільки в зв'язку з умовами місця, часу, мети. Софісти розробляли діалектику понять прекрасного і потворного.

Горгій говорив так: «Прекрасне те, що приємне для ока і слуху». Це визначення – сенсуалістичний та гедоністичний погляд на природу прекрасного, оскільки воно і співвідноситься не з космосом, не з моральною красою, а з людиною.

Отже, софісти першими в античній естетиці підняли специфічно естетичні проблеми. Важливими рисами їх естетики є сенсуалізм, гедонізм, суб'єктивізм, релятивізм.

Сократ розглядав прекрасне як загальне поняття, відрізняючи його від окремо прекрасних речей. *Прекрасне, на думку Сократа, завжди є корисним* (немає краси самої по собі усі речі можуть бути однаково і прекрасні, і потворні, часто в залежності від їх корисності).

Сократ поставив питання про важливість естетичних ідей, понять, принципів, чим відкрив дорогу для систематичної розробки естетики в трактатах Платона та Аристотеля. При цьому, якщо у Сократа ідея краси

розглядається як безпосередньо притаманна свідомості людини, то у Платона вона виводиться за його межі. *Прекрасне, за Платоном, знаходиться за межею чуттєвого світу, є граничним та об'єктивним, воно – вид, або ідея, істинне буття.* Прекрасніше та досконаліше за все – космос у своєму граничному, ідеальному вираженні.

Важливим моментом платонівської естетики є збагнення прекрасного. Оскільки прекрасне – ідея, тобто вищий рід буття платонівської онтологічної ієрархії, то воно не може бути досягнуте почуттями, воно досягається за допомогою розуму, інтелектуальної інтуїції.

Завершення класична антична естетика отримує у Аристотеля. Якщо Платон серед естетичних питань приділяв особливої уваги прекрасному, то у *Аристотеля*, сферу естетики здебільшого визначає мистецтво. Визначення, дане Аристотелем мистецтву, протрималося близько двох тисяч років. Він характеризував мистецтво як людську діяльність. «Через мистецтво виникають речі, форма яких знаходиться в душі». Поділяючи людську діяльність на вивчення, дію і творення, Аристотель відносив мистецтво до творення. Аристотель вважав, що мистецтво, яке розуміється як творення, засноване на правилах.

Він представив класифікацію мистецтв, в якій ділив мистецтва на наслідувальні (миметичні) і такі, що доповнюють (природу). Наслідувальні мистецтва у Аристотеля більш значимі, але, згідно з його класифікацією мистецтв ряд музичних мистецтв і архітектура не потрапили в розряд миметичних, а з іншого боку туди потрапили деякі ремесла.

Метою мистецтва, відповідно до Аристотеля, є допомога в досягненні найвищої мети людини – щастя. Мистецтво творить бажаний спосіб життя. Задоволення – важливий елемент впливу мистецтва, одна з його цілей. Аристотель говорить про те, що ряд мистецтв доставляє розумове задоволення (наприклад, поезія), ряд інших – чуттєве (музика, образотворче мистецтво).

У післякласичний (еллінізму) період космос як основний об'єкт античної думки трактується вже в світлі суб'єктивних людських переживань. Міра, ритм,

гармонія і інші категорії естетики з абстрактних і абстрактно-загальних схем космічного буття все більше перетворюються в способи самовивчення і внутрішнього усунення людини (стоїки, епікурейці, скептики). На заході еллінізму в неоплатонізмі з його вченням про божественний єдиний початок, як духовну першооснову, що породжує все існуюче, ці категорії набувають яскраво виражений міфологічний і спекулятивний характер.

Античне мистецтво – початковий етап розвитку європейської художньої культури і, зокрема, письмової літератури. Воно висунуло художню концепцію: *герой живе і бореться у прекрасному і трагічному світі, повному фатальних обставин.*

Античність знайшла гармонійне поєднання загального та індивідуального в характері і гармонійну єдність характеру і обставин. Ця гармонія сприяла розвитку і комічного і трагічного в мистецтві. Виникла тема соціального безсмертя вже неіснуючого героя і непоправність його втрати, що створювало виключно сприятливу можливість для розвитку жанру трагедії.

Минувши довгу і складну історію, антична естетика справила великий вплив на подальшу естетичну думку, вона заклала основи розуміння численних естетичних категорій, що зіграло важливу роль в історії мистецтва і естетики.

Контрольні питання до теми 8.

1. Перерахуйте основні естетичні теорії, існуючі за часів античності. Розкрийте їх сутність.
2. Які принципи закладені стародавніми греками в «золотий перетин»?
3. Що є предметом естетичної теорії?
4. Для чого необхідно вивчати естетику?
5. Яку роль відіграють естетичні почуття в становленні особистості?

ТЕМА 9. ЕСТЕТИКА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Середньовічна естетика є глибоко теологічною, всі основні естетичні

поняття знаходять своє завершення в образі Бога. Для естетики раннього середньовіччя характерний вплив *Аврелія Августина* (354 - 430). Він прекрасно відчував красу земного, чуттєвого світу, але в той же час, вже будучи християнином, віддавав собі звіт в тому, що видима краса дуже відрізняється від краси божественної.

Августин звернув увагу на співвідношення прекрасного і потворного. *Краса для нього завжди ототожнювалася з формою. Формою всякої краси у Августина виступає єдність.* Поняття про єдність, яке прийшло до нього від неоплатонізму, на зміну його захопленню манихейством, стало основою його естетики. Крім єдності, *Августин пов'язував з поняттям краси співмірність і порядок.*

Августин звернув увагу на таку власне естетичну проблему, як розрізнення візуального і аудіовізуального мистецтв. Йому належить найцікавіше вчення про ритм – одну з важливих естетичних категорій.

Цікавила Августина і така проблема, як естетичне сприйняття, зокрема сприйняття людиною прекрасного. Тут він звертав увагу на чуттєве і інтелектуальне сприйняття.

Крім Августина в епоху середньовічної естетичної тематики тією чи іншою мірою торкалися *Боецій Аніцій Манлій Торкват Северин* (480 – 524), Іоанн Скот Еріугена (бл. 810 – бл. 877), *Гуго Сен-Викторський* (бл. 1096 – 1141), *Бернар Клервоський* (1091 – 1153), засновник схоластичного методу *П'єр Абеляр* (1079 – 1142).

У середньовічному мистецтві персонаж здійснює необхідність і абсолютно підпорядкований Богу. Волі Бога довіряють себе всі діючі особи. Часто в хід розвитку сюжету втручаються чудові і чарівні сили. Вони необхідні середньовічному художнику і ідеологічно (відображення пануючого світогляду), і художньо (персонажі, сподіваючись на Бога, часто припиняють боротьбу, дія готова зупинитися, і тоді його штовхає нова пружина – диво).

Естетика цієї епохи пов'язана з теологією. Тертуліан (кінець II ст. н.е. – 230 р.) заперечує мистецтво (християнська реакція на античне, язичницьке

мистецтво). Він засуджує театральні видовища за вдавання, що викликало гоніння на ігрища і «бісівські пісні».

Принципи середньовічної поетики – правдоподібність, іносказання, алегорія, символічність образів, особливий акцент на зображенні надприродного, чудесного, потойбічного.

Головне місце в естетичній системі середньовіччя займає божественна краса, яка втілюється в «зримих образах» – в єдності, цілісності, порядку, формі.

Видима краса осмислюється як символ невидимої: прекрасне визначається як «щось незримо, що стає зримим» і цим доставляє споглядачеві її «невимовну насолоду», іншими словами, починають усвідомлюватися як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти прекрасного. До античних уявлень про мистецтво як про специфічну духовну і практичну діяльність додаються ідеї про місце і функції мистецтва в релігійному житті людини. Художник трактується як посередник між божественним Логосом і людьми. Особлива увага приділяється релігійному змісту образотворчих мистецтв, які наділяються трьома основними функціями: 1) «книга для неписьменних»; 2) увічнення історичних подій; 3) прикраса інтер'єрів храмів.

Красу архітектури бачать не в архітектурно-конструктивних рішеннях і елементах, а, перш за все, в оздобленні храму (інкрустації, розписі, вітражі, декоративно-прикладне мистецтво).

Середньовічною естетикою прекрасне було визначено через суб'єкт-об'єктне відношення: *прекрасним є те, що «подобається саме по собі»* (Гійом Овернський), *приносить насолоду в процесі неутилітарного споглядання речі*. Тим самим у визначенні прекрасного був закріплений момент відносності. У той же час стверджувалося, що насолоду при спогляданні доставляють тільки речі, що володіють певними об'єктивними властивостями. Краса осмислюється як сяйво «форми» (ідеї) речі в її матеріальному вигляді (Альберт Великий). Багато уваги приділяється математичним (числовим і геометричним) аспектам прекрасного і одночасно питанням естетичного переживання, насолоди

Потворне також визначається через суб'єкт-об'єктне відношення – як то, що викликає огиду.

Середньовічне мистецтво давало моральне повчання і високе іносказання, що піднімають віруючого до божественної премудрості.

Середньовічна поетика проголошувала чотири плани літературного твору, відповідно його трактують в чотирьох значеннях: 1) граматичному, або буквальному; 2) алегоричному; 2) моральному; 4) виховному.

В середні віки церква справляє визначальний вплив на мистецтво. Особистість спрямована до неземного, піднесеного. Цьому найбільш повно відповідає соборна архітектура та іконопис. Спрямованість до неба знаходить зрине, матеріально-просторове вираження у формах готичного собору. Архітектура забезпечується матеріально-технічними засобами, розвиток її стимулюється.

Художня концепція в епоху середньовіччя включає в себе три художні напрямки: 1) *лицарський романтизм*; 2) *сакральний алегоризм*; 3) *карнавальний натуралізм*.

Художні напрямки середньовічного мистецтва об'єднує історична реальність, що створила їх, і єдина духовна основа – християнська ідеологія.

Лицарський романтизм (мистецтво Замку): *герої в бою, мученик в любові*. Лицарський романтизм – художній напрямок мистецтва середніх століть, що висвітлює світську історію сучасності, що розуміється широко (події епохи; найважливіша тема – лицарський борг, подвиги в ім'я віри і сюзерена, церкви і короля).

Сакральний алегоризм (література Монастиря): *мученик, що надіється на волю Бога*. Сакральний алегоризм – художній напрям середньовічної художньої культури, що відбиває релігійну художню концепцію і оповідає про священну історію світобудови (панівна тема – життя і мученицька смерть Христа). Середньовічне мистецтво насичене алегоріями і символами (наприклад, символіка кольору у візантійському живописі, алегоричність скульптурних фігур в соборі Паризької богоматері).

Сакральний алегоризм протилежний античному міфологічному реалізму і висуває надприродне взамін природного. Надприродне і потойбічне лякало і вселяло релігійний трепет.

Сакральний алегоризм протилежний античному міфологічному реалізму і висуває мученика замість героя. Це добре видно при зіставленні образу Прометея і образу Христа.

Сакральний алегоризм протилежний античному міфологічному реалізму і висуває розраду замість очищення.

У середньовічній художній культурі земний світ є символом світу надчуттєвого; духовна якість, яка затверджується мистецтвом, – благочестя. Всі явища і вчинки людини зіставляються середньовічною художньою свідомістю з глобальним конфліктом добра і зла. Історія світу постає як якийсь єдиний всесвітньо-історичний спектакль порятунку.

У кожному виді мистецтва середньовіччя були свої найбільш характерні форми: в літературі – це життя святих, в архітектурі – собор, в живописі – ікона, в скульптурі – зображення Христа, богоматері і святих.

Карнавальний натуралізм (мистецтво Міста) як художній напрям мистецтва середньовіччя *висловлює народну сміхову культуру, яка містить в собі ідею вселенського оновлення. Комедійно-святкове, неофіційне життя суспільства – карнавал – несе радісне життєствердження.*

Карнавал носить вселенський характер, це особливий художньо-естетичний стан світу, до якого всі причетні. Карнавальний сміх, зрівнюючи всіх, руйнуючи ієрархічні, майнові, станові, вікові перегородки, створював тимчасовий світ вселюдського братства, свободи і рівності. Карнавал був комедійним святковим прообразом щасливого істинно людського світу.

Карнавальний натуралізм виявився не тільки цілим пластом середньовічної художньої культури, а й, несучи з собою радісну концепцію світу, що відрізняється від концепції і сакрального символізму, і лицарського романтизму, проявив себе як художній напрям середньовічного мистецтва, яке відіграло велику роль у подальшому розвитку художньої культури.

Контрольні питання до теми 9.

1. Які характеристики має естетика середньовіччя?
2. Які стилі характеризують мистецтво середньовіччя?
3. У чому різниця між античним мистецтвом і мистецтвом середньовіччя?
- 4 Назвіть основні категорії естетики, розкрийте їх зміст.
5. Концепції яких вчених сприяли розробці основних категорій естетики?

ТЕМА 10. ЕСТЕТИКА ВІДРОДЖЕННЯ

У центрі уваги епохи Відродження стояла людина. У зв'язку зі зміною ставлення до людини змінюється і ставлення до мистецтва. Воно набуває високої соціальної цінності. Загальний дослідницький дух епохи був пов'язаний з їх прагненням зібрати в одне ціле, в один образ всю ту красу, що розчинена в навколишньому, Богом створеному світі. Філософською основою цих поглядів, як зазначалося, був антропологічно перероблений неоплатонізм. Цей неоплатонізм Відродження стверджував особистість, спрямовану до космосу, яка прагне і здатна осягнути красу і досконалість світу, створеного Богом, утвердити себе в світі. Це і відбилося на естетичних поглядах епохи.

Естетичні дослідження велися вченими, не філософами, а практиками мистецтва – художниками. Загальноестетичні проблеми ставилися в рамках того або іншого виду мистецтва, переважно живопису, скульптури, архітектури, тих мистецтв, які отримали найбільш повний розвиток в цю епоху.

Культура Відродження дала світові чудових поетів, художників, скульпторів: Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарку, Джованні Боккаччо, Лоренцо Баллу, Піко Делла Мирандолу, Сандро Боттічеллі, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Тиціана, Рафаеля Санті та багатьох інших.

Відродження як художня епоха включає в себе два художні напрямки: ренесансний гуманізм і бароко.

Ренесансний гуманізм – художній напрям епохи Відродження, що розробляв гуманістичну художню концепцію.

Грек пояснював світ міфологічно, стихійно-діалектично. Середньовічна людина пояснювала світ Богом. *Ренесансний гуманізм прагне пояснити світ з нього самого*. Світ не потребує ніякого потойбічного обґрунтування; він пояснюється не дивами або злими чарами. Причина стану світу в ньому самому. Показати світ таким, яким він є, пояснити все зсередини, з його власної природи – такий девіз ренесансного гуманізму.

Ще одна особливість мистецтва Відродження: починаючи з Боккаччо і Сімоне Мартіні катарсис як очищення глядача страхом і співчуттям змінюється очищенням красою і насолодою.

Ренесансний гуманізм зосередив увагу на дійсності, перетворив її в поле діяльності і проголошував земний сенс життя (мета життя людини в ньому самому). Ця мистецька концепція життя містила в собі дві можливості: 1) егоцентричні зосередження особистості на собі; 2) вихід людини до людства. У подальшому художньому розвитку ці можливості будуть реалізовані в різних гілках мистецтва.

Ренесансний гуманізм відкрив стан світу і висунув нового героя з активним характером і свободою волі.

Маньєризм – художній напрям епохи Відродження, що виник в результаті відштовхування від ренесансного гуманізму. Художню концепцію світу й особистості, подану маньєризмом, можна сформулювати так: вишукано елегантна людина у світі безтурботності і химерної краси. Маньєризм – художній стиль, який характеризується орнаментальністю мови, оригінальним синтаксисом і ускладненим мовленням, екстравагантними персонажами.

Бароко – художній напрям епохи Відродження, що відображає кризову для цієї епохи концепцію світу й особистості, яка стверджує екзальтованого, гуманного скептика-гедоніста, що живе в нестійкому, незатишному, несправедливому світі.

Рококо – художній напрям, близький за часом і за деякими художніми особливостями бароко, що затверджує художню концепцію безтурботного життя вишуканої особистості серед витончених речей.

Найбільш повно рококо виражається в архітектурі та декоративному мистецтві (меблі, розпис на порцеляні і тканинах, дрібна пластика).

Контрольні питання до теми 10.

1. Які характеристики має естетика Відродження?
2. Чому людська особистість стає основним предметом мистецтва Відродження?
3. Які стилі характеризують мистецтво Відродження?
4. Які положення характеризують гуманізм Ренесансу?
5. В чому різниця між мистецтвом середньовіччя і мистецтвом Відродження?

ІІІ. ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ТЕМА 11. КЛАСИЧНА ЕСТЕТИКА

1. Розкрийте суть естетики класицизму.
2. Охарактеризуйте естетику французьких просвітителів.
3. Що зумовило появу в естетичній науці явище німецької класичної філософії?
4. Внесок в естетичну науку німецьким філософом І. Кантом. Розкрийте основні положення.
5. Які провідні художні течії європейського мистецтва відомі в епоху класицизму?

ТЕМА 12. НЕКЛАСИЧНА ЕСТЕТИКА

1. У чому полягає специфіка естетичних засад натуралізму?
2. З яких частин складається психоаналіз?
3. Який зміст мають поняття «архетип» і «архетипний досвід»?
4. Як вплинули ідеї інтуїціонізму (Бергсона) на мистецтвознавчу

практику?

ТЕМА 13. МИСТЕЦТВО МОДЕРНА І ПОСТМОДЕРНА

1. Які провідні художні течії європейського мистецтва в епоху Нового часу існували? Розкрийте їх сутність.
2. Що зумовило появу «масового мистецтва» і які його ознаки?
3. Які поняття характеризують історичну типологію мистецтва?
4. У чому полягає своєрідність реалістичного методу у мистецтві?
5. Охарактеризуйте мистецтво модерну.
6. Охарактеризуйте історичні закономірності художнього розвитку постмодерну.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. У чому полягає творчий потенціал людської праці?
2. Як пов'язана естетична якість із формою речі, предмету?
3. Чи можна абсолютно розмежовувати або ототожнювати утилітарні та естетичні якості речей?
4. Які чинники впливають на формування естетичного почуття людини?
5. Чи змінюється естетичне почуття протягом життя індивіда;
6. У чому полягають антиномії естетичного смаку (за І. Кантом)?
7. У чому полягає сутність мистецтва?
8. Висвітліть історичну динаміку понять: мимезис (динаміка) – відображення – вираження.
9. Що таке інтенція людського у мистецтві?
10. Як ви розумієте поняття «семіологія мистецтва»?
11. Дайте визначення художнього образу.
12. Що таке співтворчість у сприйнятті художнього образу?
13. Як ви розумієте зв'язок мистецтва з людською життєдіяльністю?
14. Що таке «відкритість» і «недовимовленість» у мистецтві?

15. Зіставте свободу й зумовленість (детермінізм) у мистецтві.
16. Які періоди в історії естетичної науки є визначальними щодо розроблення проблеми видової специфіки мистецтва?
17. У теоретичній спадщині яких філософів доби античності проблема видів мистецтва посіла провідне місце?
18. З іменами яких теоретиків пов'язане створення моделі видів мистецтва доби Відродження?
19. Які періоди в історії естетики є найпоказовішими щодо вивчення проблеми художньої творчості?
20. З концепціями яких учених пов'язане розроблення теорії геніальності?
21. У чому полягає специфіка аналізу проблеми художньої творчості доби Просвітництва?
22. Які поняття характеризують історичну типологію мистецтва?
23. Який вид мистецтва набув найшвидшого розвитку в давньосхідних цивілізаціях?
24. У чому різниця між античним мистецтвом і давньосхідним?
25. У чому полягає специфіка естетичних засад натуралізму?
26. Який зміст мають поняття «архетип» та «архетипальний досвід»?
27. Як вплинули ідеї інтуїтивістів на мистецьку практику?
28. Яку роль відіграють поняття «інтерпретація», «цінність», «естетичний досвід», «переживання» у висвітленні естетичної проблематики?
29. Які періоди можна виокремити в процесі формування екзистенціалістської естетики?
30. Як співвідносяться поняття «модернізм» і «постмодернізм»?
31. У чому полягає специфіка художньої освіти?
32. Які функції виконують заклади культури?
33. Як позначається художнє спілкування на якості життя людини?

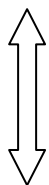
2. Зміст термінів.

Якщо у загальнокультурній лексиці слова «етика», «мораль», «моральність» взаємно замінні, то у **етиці як галузі знання** за ними закріплено наступний сенс

- ✓ етика – наука, галузь знання
- ✓ мораль (моральність) – предмет, що вивчає етика

Найбільш розповсюджені категорії трактування категорій етики

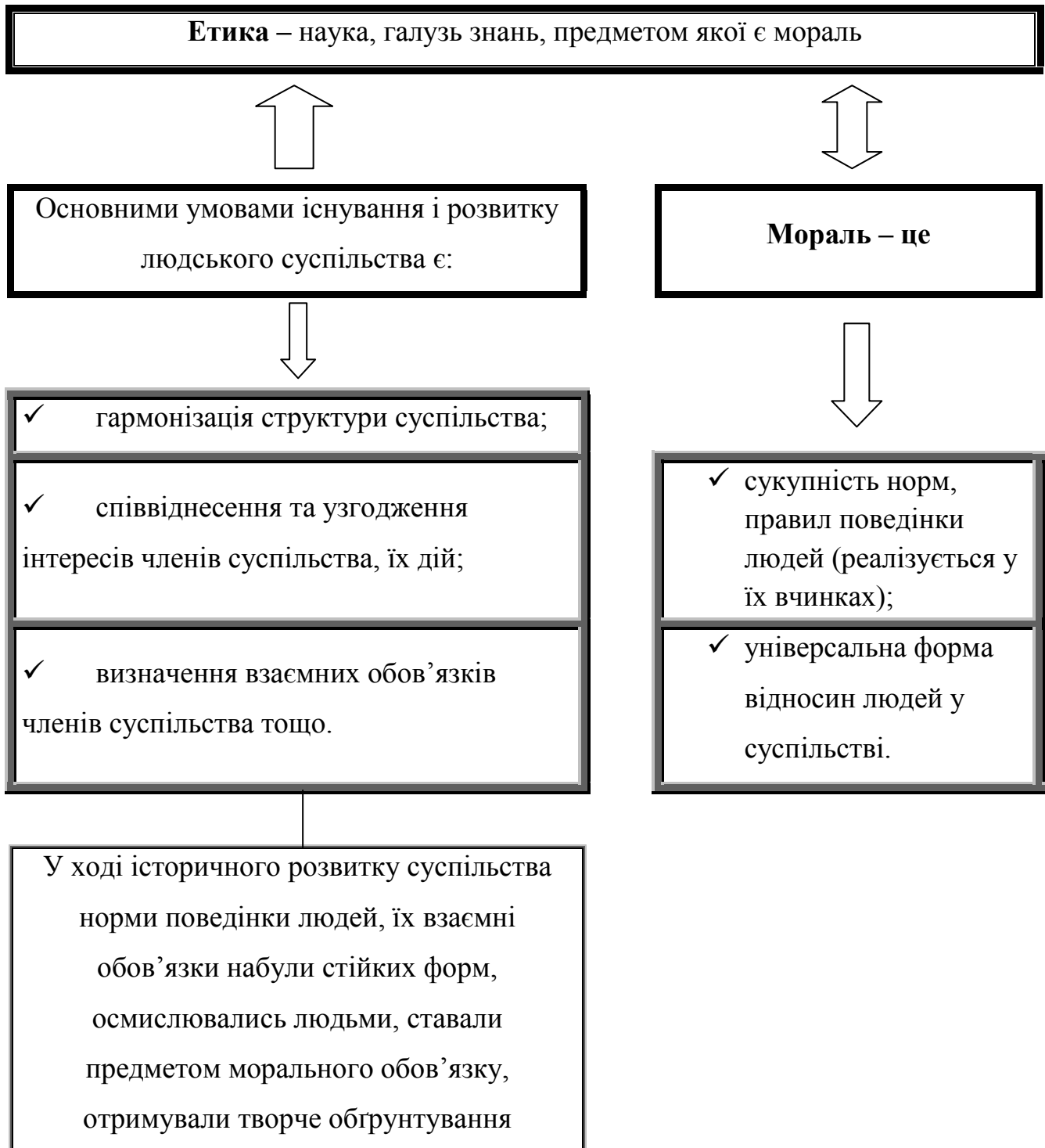
- ✓ **мораль** – суб'єктивні оцінки індивідами своєї діяльності; норми повсякденної поведінки людей;
- ✓ **моральність** – об'єктивні оцінки вчинків людей; високі принципи (наприклад, біблейські заповіді)

Однак до сих пір не вироблено стійких, загальнозначущих визначень цих понять. Не дивлячись на те, що етика – стійка система знань, вона передбачає вибір індивідуальної позиції з тієї чи іншої проблеми. Явища, що осмислюються етикою, надзвичайно складні та багатогранні. Більшість етичних проблем носить дискусійний характер

ПИТАННЯ 2. ПРЕДМЕТ ЕТИКИ

1. Мораль. Концепції її походження.

Три типа теорій походження моралі

*Ідеалістичні,
креаціоністські
концепції моралі,
котрі включають
уявлення про*

✓ божественне
походження моралі
(релігійна мораль);

✓ «апріорної
сутності» моралі
(ідеї І. Канта);

✓ «абсолютної
ідеальної заданості
моралі»
(Платон та ін.).

Згідно з цією
концепцією мораль
має
трансцендентальну
заданість і не залежить
від психічних чи
фізичних якостей
людей. З цього
виходить, що етика не
перетинається з
науками, що вивчають
людину

*Натуралістичні
(гуманістичні)
концепції
стверджують*

✓ біологічну
заданість моральних
якостей людей;

✓ еволюційне
походження
моралі (у процесі
розвитку людства)

Натуралістична етика
взаємно пов'язана із
психологією,
антропологією та
іншими науками, що
вивчають людину. Її
прихильниками були
Л. Фейербах (XIX
ст.), Е. Фромм (XX
ст.)

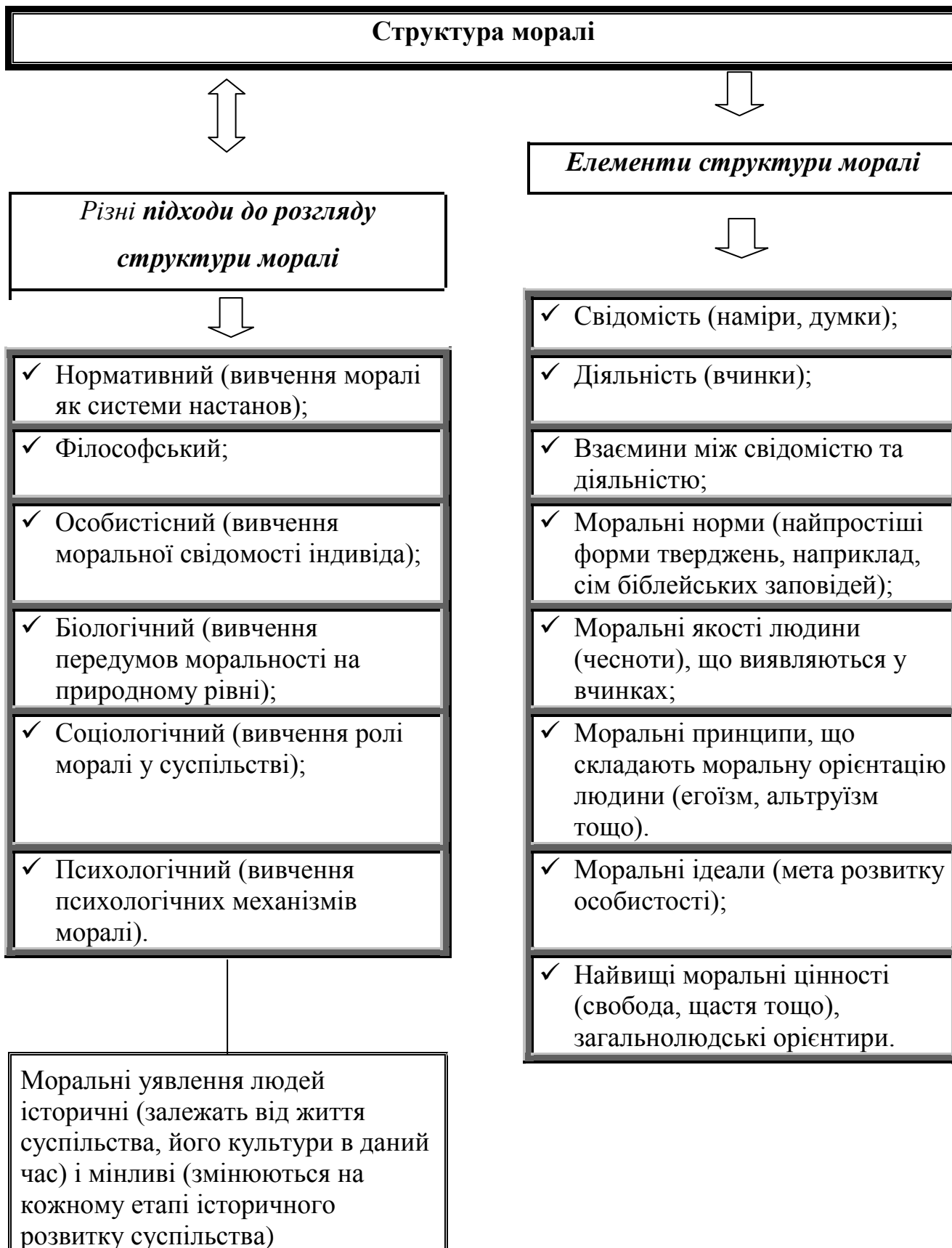
*Соціально-історичні
концепції моралі
включають у себе
різноманітні варіації*

✓ теорію
антропогенезу;

✓ діалектико-
матеріалістичну
теорію етики;

✓ теорії, засновані на
принципі історизму
у розвитку моралі.

2. Варіанти структури моралі

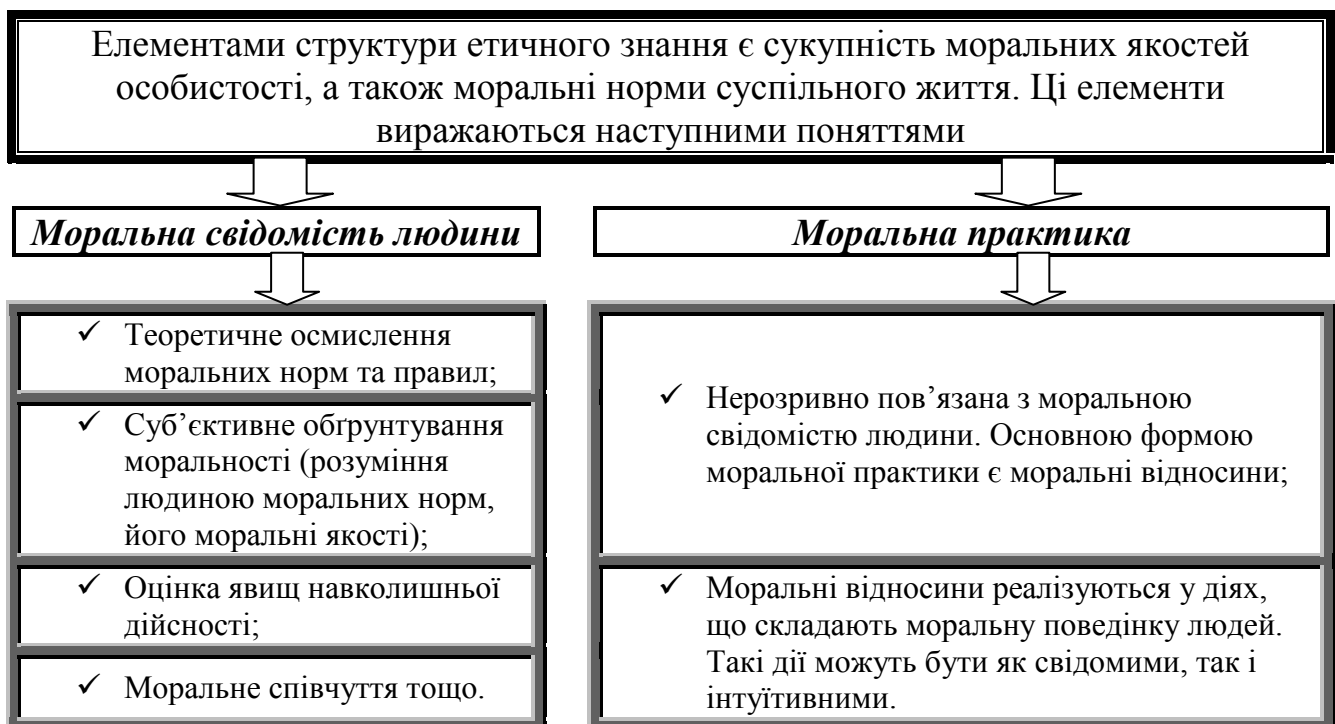
ПИТАННЯ 3.

СТРУКТУРА ЕТИЧНОГО ЗАННЯ. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ

1. Структура етики

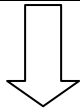
2. Елементи структури етичного знання.

Елементами структури етичного знання є сукупність моральних якостей особистості, а також моральні норми суспільного життя. Ці елементи виражаються наступними поняттями

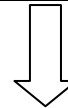
Закони моралі.
Вони одночасно

- ✓ Об'єктивні, універсальні, загальнозначущі, підпорядковують процеси життя суспільства;
- ✓ Суб'єктивні, є свідомими та добровільним вибором кожної людини.

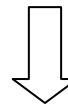
Категорії етики

- ✓ Категорія «добро» – системоутворюючий початок моральних понять та етичної свідомості;
- ✓ Категорія **морального боргу** виражає індивідуальний прояв добра та мотив моральних вчинків;
- ✓ Категорії «честь», «совість» тощо розкривають зміст морального завдання людини.

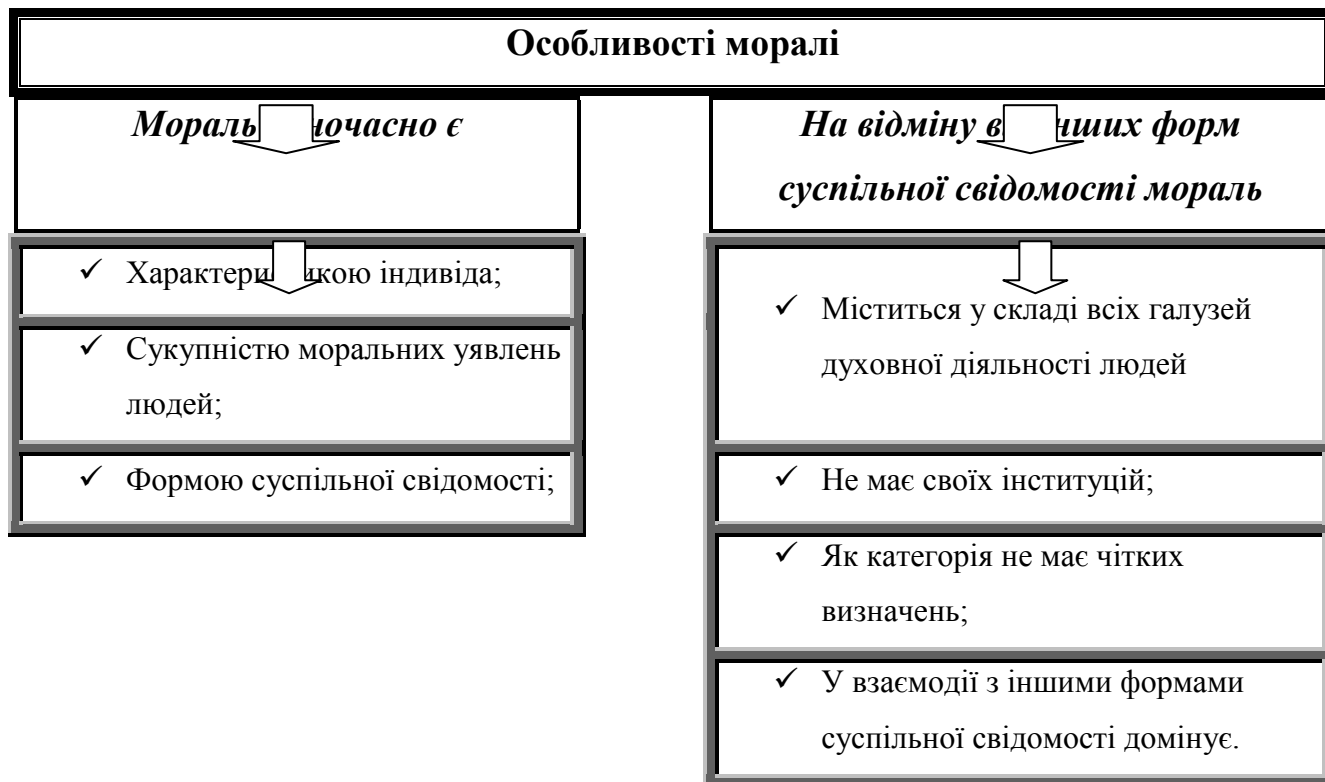
Категорії етики визначають

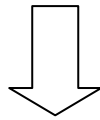
- ✓ Цілі розвитку людини та суспільства;
- ✓ Універсальні значення моральності тощо (поняття «добро», «справедливість», «щастя»);
- ✓ Зміст моральної свідомості індивідів (поняття «честь», «совість»);
- ✓ Інші категорії фіксують негативні моральні принципи (загальне поняття «зло»).

ПИТАННЯ 4. МОРАЛЬ ТА ІНШІ СФЕРИ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

1. Зв'язок моралі з формами суспільної свідомості (економікою, політикою, правом, релігією тощо).

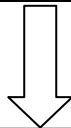

Зв'язок моралі з політикою

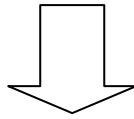
- ✓ Одна з форм упорядкування життя суспільства – влада. Політики та ідеологи оперують такими основними поняттями, як гуманізм, соціальна справедливість тощо;
- ✓ В той же час змістом політичної діяльності є боротьба за отримання та збереження влади. Моральна регуляція зводиться до мінімуму. На перший план виступають особисті та корпоративні інтереси, партій та класів;
- ✓ *Ніколо Макіавеллі* (1469 – 1527) у трактаті «Государь» стверджував політичну доцільність несправедливості («мета виправдовує засоби»);
- ✓ Політична свідомість членів суспільства (особливо у демократичних суспільствах) орієнтована на соціальну справедливість, борг перед суспільством тощо.

Реакція людей на владу також може бути

- ✓ недовіра, політична апатія;
- ✓ конформізм;
- ✓ спротив, дисиденство, анархія.

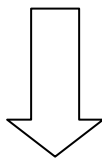
Мораль тісно пов'язана з іншими формами суспільної свідомості

- ✓ *Мораль пов'язана з правом.* Право регулює галузі життя суспільства за допомогою правових кодексів. *Правові норми* містять у своїй основі розуміння справедливості. Право може враховувати моральні переживання людей при оцінці злочину;
- ✓ *Мораль пов'язана з релігією.* В основі світових релігій лежать загальнолюдські моральні норми. Однак релігійність сама по собі не гарантує моральність людей;
- ✓ *Мораль та мистецтво перетинаються.* Мистецтво може бути: моральним, аморальним, таким, що не торкається проблем моральності;
- ✓ *мораль та наука* (особливо гуманітарні галузі) взаємно пов'язані. Найважливішою проблемою є визначення ступеня відповідальності вченого.

2. Мораль та суспільні відносини. Функції моралі.

Мораль та суспільні відносини

Мораль – результат історичного розвитку суспільства: ускладнення його структури, розподіл праці, зростання потреб

Функції моралі у суспільстві

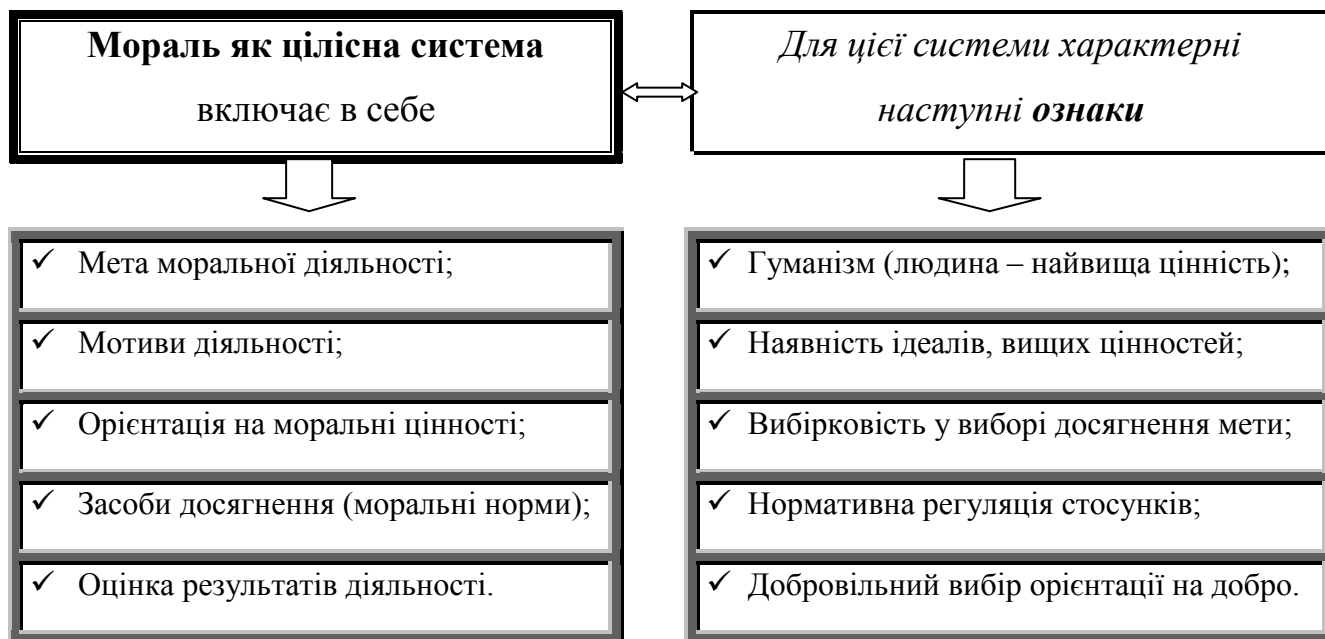
- ✓ моральна орієнтація людей;
- ✓ регуляція суспільних відносин;
- ✓ визначення перспектив історичного розвитку суспільства та людства.

ПИТАННЯ 5. ДУХОВНА ТА ПРАКТИЧНА СТОРОНИ МОРАЛІ.

1. Моральна свідомість та моральна практика.

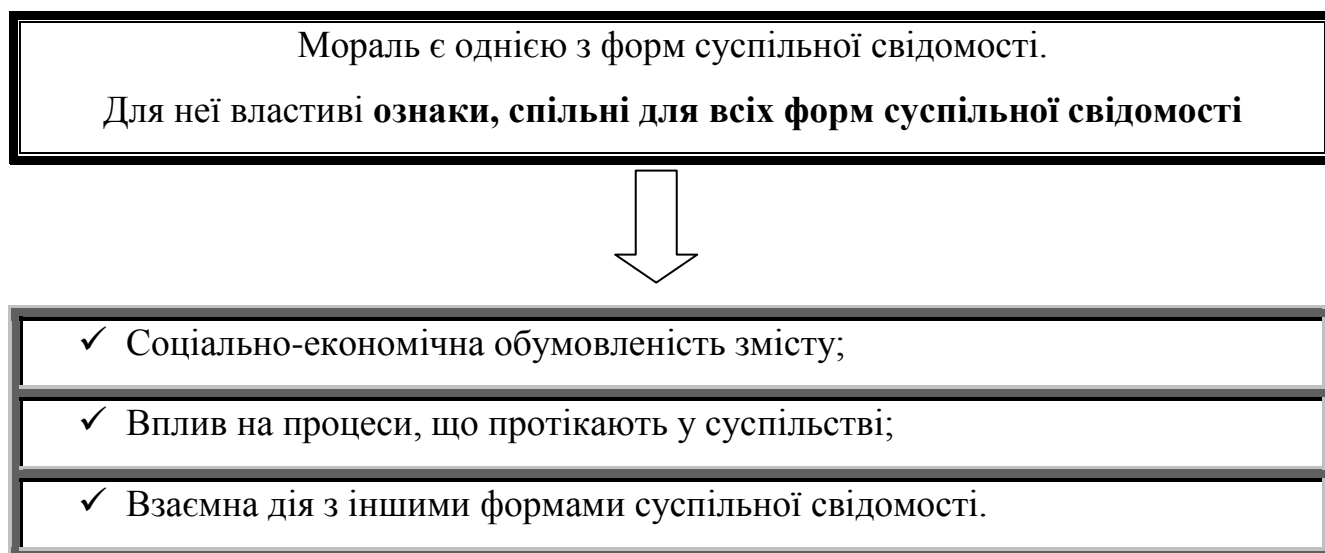

2. Ознаки моралі.

ПИТАННЯ 6. ВЛАСТИВОСТІ МОРАЛІ.

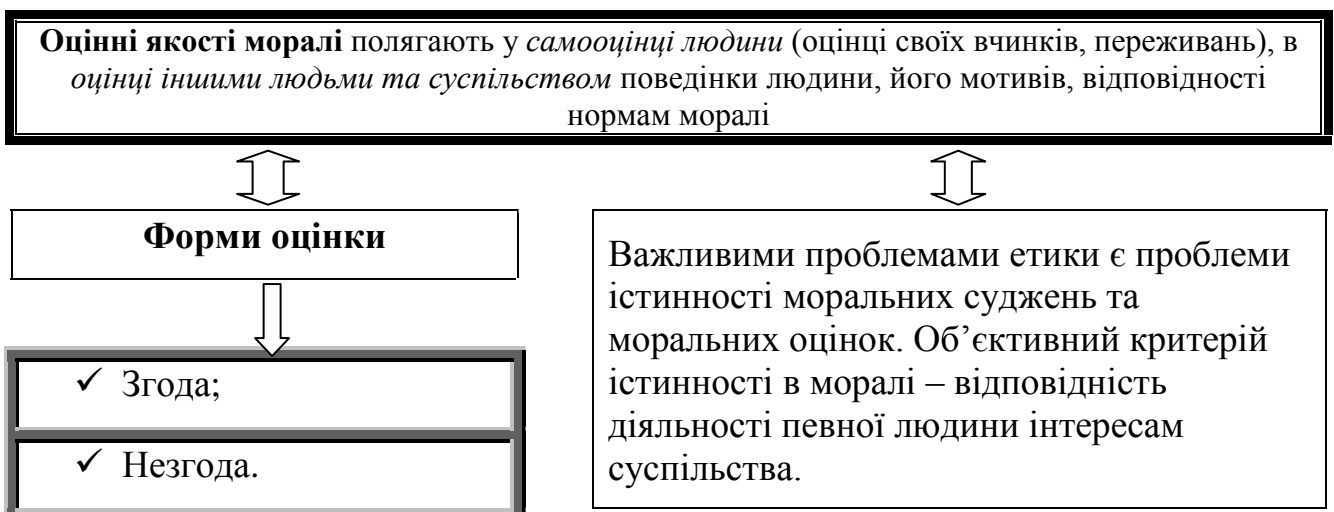
1. Властивості моралі.

2. Нормативність моралі.

3. Оцінність моралі.

IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бореев Ю.Б.* Эстетика: учебник. – М., 2002.
2. *Гилберт КЗ., Кун Г.* История эстетики / Под ред. Сальникова В. 11 – СПб., 2000.
3. *Гусейнов А.А.* Великие моралисты. – М., 1995.
4. *Гусейнов А.А.* Золотое правило нравственности. – М., 1988
5. *Гусейнов А.А., Апресян Р.Г.* Этика. – М., 1988.
6. *Гусейнов А.А., Иррлитц Г.А.* Краткая история этики. – М., 1997.
7. *Дедюлина М.А., Титаренко И.И.* Эстетика: Конспект лекций. – Таганрог, 2001.
8. *Зеленкова И.Л., Беляева Е.В.* Этика. – М., 1997.
9. *Зись А.Я.* Искусство и эстетика. Введение в искусствознание. – М., 1974.
10. *Золотухина-Абюлина Е.В.* Современная этика: истоки и проблемы. – Ростов-на-Дону, 1998.
11. *Иванов В.Г.* История этики средних веков. – Л., 1984.
12. История эстетики. В 5 т. / Под ред. М.Ф. Овсянникова – М., 1965.
13. *Каган М.С.* Лекции по марксистско-ленинской эстетике. – Л., 1971.
14. *Каган М.С.* Философия культуры. – СПб., 1996.
15. *Кондратов В.А., Чичина Е.А.* Этика. Эстетика. – Ростов-на-Дону, 2000.
16. *Кузьменко Г.Н.* Этика: учебное пособие. – М., 2002.
17. *Лосев А.Ф.* История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика. – М., 1975.
18. *Макаренко С.Н.* Эстетика: Программа курса и планы семинарских занятий. – Таганрог, 1997.
19. Марксистская этика: Учебное пособие для вузов. – М., 1986
20. *Овсянников М.Ф.* История эстетической мысли. – М., 1978.
21. *Ортега-и-Гассет Х.* Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.

22. *Огурцов А.И.* Этика жизни или биоэтика аксиологические альтернативы // Вопросы философии. 1994, № 3.
23. Очерк истории этики. – М., 1969.
24. *Попов Л.А.* Этика. Курс лекций. – М., 1998
25. *Радугин А.А.* Этика. – М., 2003.
26. *Реале Д., Антисерн Д.* Западная философия от истоков до наших дней. – СПб., 1994.
27. Словарь по этике / Под ред. А. А.Гусейнова. – М., 1989.
28. *Чанышев А.М.* Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.
29. *Шпеман Р.* Основные понятия этики. – М., 1993.
30. *Шрейдер Ю.А.* Лекции по этике. – М., 1994.
31. Эстетика: словарь / Под ред. А.А.Беляева. – М.,1989.
32. Этика / Под ред. Гусейнова А.А., Дубко Е Л – М., 1999.
33. Этика СМИ. – М., 2003.
34. Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. – М., 1998, 1990,1991,1992.
35. *Яковлев Е.Г.* Эстетика: учебное пособие. – М., 2000.

V. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ З КУРСУ «ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА»

1. Етика – вчення про мораль і моральність. Основні етапи і напрямки розвитку етики.
2. Етичні вчення Стародавнього Сходу.
3. Антична етика.
4. Середньовічне християнське вчення про моральність.
5. Етика Нового часу.
6. Сучасні етичні теорії.
7. Проблема походження і природи моралі.
8. Основні етапи історичного розвитку моральності.

9. Моральність в рабовласницькому суспільстві.
10. Моральність в феодальному суспільстві.
11. Моральність в буржуазному суспільстві.
12. Вчення про мораль і моральність. Соціальна сутність призначення та функції моралі.
13. Вчення про мораль і моральність. Загальна структура моралі та її основні елементи.
14. Моральність колізії в XVIII – XIX ст.
15. Моральність колізії в епоху Просвітництва.
16. Проблеми функціонування моралі як цілісної системи. Історія проблеми.
17. Моральність колізії в епоху Середньовіччя.
18. Моральність колізії в епоху Відродження.
19. Моральна свобода і моральна відповідальність особистості. Історія проблеми.
20. Естетика. Предмет естетики. Естетика в системі наук. Структура естетичного знання.
21. Роль мистецтва в процесі формування людської чуттєвості. Історія становлення людської чуттєвості.
22. Прекрасне – традиційний предмет вивчення естетики. Історія становлення категорії прекрасне.
23. Естетика. Предмет естетики. Основні розділи естетики. Персоналії в естетиці.
24. Естетика античності. Особливості розвитку античної культури і естетики. (Особливості мистецтва Стародавньої Греції. Естетика ранньої класики. Естетика середньої класики. Естетика високої класики. Елліністична естетика).
25. Естетика Візантії.
26. Естетика середньовіччя. (Романський стиль. Готичний стиль).
27. Естетика Відродження. Особливості культури Відродження. Північне

Відродження.

28. Естетика бароко.
29. Естетика класицизму.
30. Мистецтво класицизму як відображення його теоретичних принципів.
31. Естетика романтизму.
32. Естетична думка в ХІХ ХХ ст.
33. Простір і час художнього образу.
34. Проблема класифікації мистецтв в історії естетики.
35. Особливості просторово-часового континууму художнього образу в кіномистецтві як просторово-часовому вигляді творчості.
36. Історія етичної моралі.
37. Протестантська етика і дух капіталізму.
38. Етикет як частина загальнолюдської культури.
39. Масонський протокол і етикет.
40. Мораль, етичні погляди середньовіччя. Лицарський епос.
41. Психоаналіз і етика.
42. Правила вербального і невербального зворотного зв'язку під час ділової бесіди.
43. Діловий етикет як складова курсу етики.
44. Біоетика: проблема взаємини з біологією, філософією, етикою, психологією, медичної деонтологією і правом.
45. Екологічна освіта в умовах екологічної кризи.
46. Погляди З. Фрейда на розвиток і структуру особистості людини.
47. Національні особливості етики.
48. Концепція соціальної відповідальності.
49. Біоетика як складова курсу етики.
50. Етика як вчення про мораль та норми поведінки.
51. Основні етапи і напрямки розвитку етики;
52. Етичні вчення Давнього Сходу;
53. Антична етика;

54. Середньовічне християнське вчення про моральність;
55. Етика Нового часу;
56. Сучасні етичні теорії;
57. Проблема походження і природа моралі;
58. Основні етапи історичного розвитку моральності;
59. Моральність у рабовласницькому суспільстві;
60. Моральність у феодальному суспільстві;
61. Моральність у буржуазному суспільстві;
62. Соціальна сутність, призначення і функції моралі;
63. Загальна структура моралі та її основні елементи;
64. Моральна практика і моральна свідомість;
65. Моральна свідомість – структура і зміст;
66. Проблеми функціонування моралі як цілісної системи;
67. Моральна оцінка, її природа та особливості;
68. Моральний вчинок і його оцінка;
69. Моральна свобода і моральна відповідальність особистості;
70. Предмет естетики;
71. Термін «естетика»;
72. Формулювання предмету естетики;
73. Роль мистецтва у процесі формування людської чутливості;
74. Прекрасне – традиційний предмет вивчення естетики;
75. Фактори, що впливають на становлення предмету естетики;
76. Основні розділи естетики;
77. Естетика античності;
78. Періодизація античної естетики;
79. Особливості розвитку античної культури і естетики;
80. Особливості мистецтва Давньої Греції;
81. Естетика ранньої класики;
82. Естетика середньої класики;
83. Естетика високої класики;

84. Елліністична естетика;
85. Естетика Візантії;
86. Виникнення Візантії;
87. Особливості візантійської естетики;
88. Основні поняття візантійської естетики;
89. Естетика середньовіччя;
90. Романтичний стиль;
91. Готичний стиль;
92. Естетика Відродження;
93. Періодизація естетики Відродження;
94. Термін «Відродження»;
95. Особливості культури Відродження;
96. Основні принципи естетики Відродження;
97. Північне Відродження;
98. Естетика бароко;
99. Причини виникнення бароко;
100. Історія терміну «бароко»;
101. Теоретики бароко;
102. Основні принципи бароко;
103. Мистецтво бароко;
104. Естетика класицизму;
105. Історія терміну «класицизму»;
106. Витоки класицизму;
107. Основні принципи класицизму;
108. Мистецтво класицизму як відображення його теоретичних принципів;
109. Естетика романтизму;
110. Термін «романтизм»;
111. Основні причини появи руху романтизму;
112. Основні риси романтизму;

113. Теорія романтичної іронії;
114. Особливості естетики XIX-XX століть;
115. Художній образ;
116. Художній образ у реалізмі;
117. Художній образ як процес. Основні етапи художньої творчості;
118. Простір і час художнього образу;
119. Проблеми класифікації мистецтв в історії естетики;
120. Особливості просторово-часового континууму художнього образу в кіномистецтві як у просторово-часовому виді мистецтва.

VI. ЛІТЕРАТУРА В РОЗДІЛ ЕСТЕТИКИ:

1. Алешина Л.О. О вежливости, о такте, о деликатности. – М., 1986.
2. Аронов В.Р. Дизайн и искусство. Сер. «Эстетика». – М., 1984. – №2.
3. Асмус В.Ф. Вопросы теории и истории эстетики. – М., 1968.
4. Асмус В.Ф. Немецкая эстетика XVIII в. – М., 1962.
5. Байбурин А.К., Торопков АЛ. У истоков этикета: Этнографические очерки. – Л., 1990.
6. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М., 1975.
7. Бахтин М.М. К философии поступка // Философия и социология: наука и техника. – М., 1986. – С.80-160.
8. Бахтин М.М. Человек в мире слова. – М., 1995.
9. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1986.
10. Бицилли П.М. Место Ренессанса в истории культуры. – СПб., 1996.
11. Безруких М.М. Я и другие. Я или правила поведения для всех. – М., 1991.
12. Белый А. Символизм как миропонимание. – М., 1994.
13. Бореев Ю.Б. Критика современных буржуазных эстетических концепций. – М., 1977.
14. Бореев Ю.Б. Эстетика: В 2-х т. – Смоленск, 1997.
15. Бровко М.М. Активність мистецтва в культурно-історичному процесі. – К., 1995.
16. Быстрицкий Е.К. и др. Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода). – К., 1992.
17. Бычков В.В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
18. Ванслов В.В. Эстетика романтизма. – М., 1966.
19. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Деловая риторика: Учебное пособие для вузов. – Ростов-на-Дону, 2000.
20. Вейдле В.В. Умирание искусства. Размышления о судьбах литературы

и художественного творчества. – СПб.. 1996.

21. Вермео А., Вермео О. Мэтры мирового сюрреализма. – СПб.. 1996.
22. Виппер Б.Р. Статьи об искусстве. – М., 1970.
23. Волченко А. На работе, в гостях, дома. – М., 1985.
24. Выготский Л.С. Психология искусства. – М., 1987.
25. Выхлецов Г.П. Эстетика в системе философского знания. – Л., 1984.
26. Гегель. Эстетика: в 4-х т. – М., 1971.
27. Гете И.В. Об искусстве. – М., 1975.
28. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия. – М., 1986.
29. Гулыга А.В. Принципы эстетики. – М., 1987.
30. Даниленко В.Я. Основы дизайну. – К., 1996.
31. Давыдов Ю.Н. Искусство как социологический феномен. – М., 1968.
32. Делез Ж., Гваттари Ф. Капитализм и шизофрения: Анти-Эдип. – М., 1990.
33. Джонс Дж. Инженерное и художественное конструирование. – М., 1976.
34. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. – Вып. II-2. – М., 1988.
35. Домострой Сильвестровского извода. – К., 1992.
36. Донченко Е.А., Титаренко Т.М. Личность: конфликт, гармония. – К., 1989.
37. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв. – М., 1987.
38. Земнов Л.А., Куликов Г.И. Методологические проблемы эстетики. – М., 1982.
39. Зись А. Искусство и эстетика. – М., 1967.
40. Золотарева П.Р. История искусств: Художественная картина мира. – Караганда, 1996.
41. Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм Постмодернизм. – М., 1996.
42. История зарубежного искусства / Под ред. М.Т. Кузьминой. Н.Л. Мальцевой. – М., 1971.

43. История эстетики: Памятники мировой эстетической мысли. Т. 1 – 5. – М., 1962-1970.
44. Каган М С. Лекции по марксистско-ленинской эстетике – Л., 1963.
45. Катан М.С. Эстетическое учение Н.Г Чернышевского. – Л , 1958.
46. Калмычек Д. Вежливость на каждый день – М.. 1981.
47. Канарский А С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
48. Карнеги Д. Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. – М., 1989.
49. Козловски П Культура постмодернизма: Общественно- культурные последствия технического развития. -М., 1997.
50. Колеснікова О.В. Естетична культура у професійному становленні юриста. – Х., 1994.
51. Колеснікова О.В., Межова Н.Г., Святош Л.М. Естетична діяльність та сфери її виявлення. – Х. 1994.
52. Колесникова Е.В Художественная культура и эстетическое развитие личности. – Х.. 1989.
53. Краткий словарь по эстетике. – М., 1980.
54. Кривцун О.А. Эстетика. – М., 1998.
55. Ларин Е.А. Эстетическое воспитание. – Минск, 1992
56. Леви В. Искусство быть собой. – М., 1991.
57. Левчук Л. Т. та і н. Естетика: Підручник / За заг.ред. Л.Т.Левчук. – К., 1997.
58. Левчук Л., Оищенко О. Основи естетики: Навч.посібник. – К., 2000.
59. Лихачев Д.С. Барокко и его русский вариант XVII века. Великие стили и стиль барокко // Русская литература, 1969. – № 2.
60. Лихачев Д.С Очерки по философии художественного творчества – СПб., 1996
61. Личковах В. Авангард постмодернізм - універсалізм: зміни парадигм неklasичної естетики // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – №7-8.

62. Лосев А.Ф. История античной эстетики. – М., 1963.
63. Лосев А.Ф. Проблемы символа и реалистическое искусство. – М., 1995.
64. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1978.
65. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. Исторический смысл Возрождения. – М., 1998.
66. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. – СПб., 1996.
67. Лотман Ю.М. Пушкин. – СПб., 1995.
68. Лотман Ю.М. Об искусстве. – СПб., 1998.
69. Лунин И.П. Искусство как социальный феномен. – М., 1984.
70. Любимова Т.А. Комическое, его виды и жанры. – М., 1980.
71. Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994.
72. Манн Ю.П. Русская философская эстетика. – М., 1969.
73. Малахов М.Я. Модернизм. – М., 1986.
74. Москвичева Л.Н. Эстетическое развитие личности и ее творческий потенциал. – М., 1985.
75. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли. – М., 1978.
76. Овсянников М.Ф. Эстетика в прошлом, настоящем и будущем. – М., 1988.
77. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы. – М., 1991.
78. Основи художньої культури. Частина 1. Історія та теорія світової художньої культури. – Харків, 1999.
79. Петров М.К. Искусство и наука. Пираты Эгейского моря и личность. – М., 1995.
80. Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. – Ростов-на-Дону, 1999.
81. Полях Е.А. Постмодернизм и дизайн // Вести. Моек, ун-та. Сер «Философия». – 1998. – № 5.
82. Проценко О.П. Модуси етикету: добро, краса, користь. – Харків., 1994.

83. Проценко О.П. Етикет і ділові відносини. Конспект лекцій із спецкурсу. – Харків, 1993.
84. Рогозин Д.П. Секреты общения. – М., 1991.
85. Розин В. Визуальное восприятие в современной культуре // Alma mater. – 1998. – № 7.
86. Ротенберг Е. Искусство Италии. – М., 1974.
87. Рытников Л.А. Эстетическое сознание: сущность и специфика. М., 1985.
88. Савилова Т.А. Эстетические категории. – Киев – Одесса, 1977
89. Смелинова З.С. Литература как вид искусства. – М., 1997.
90. Смолка К. Правила хорошего тона. – М., 1980.
91. Соболев П.В. Очерки русской эстетики первой половины XIX века. – Л., 1972.
92. Собудський М.А. Мовно-культурний простір західноєвропейського середньовіччя. – К., 1997.
93. Социальные функции искусства и его виды. – М, 1980.
94. Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. – М., 1994.
95. Татаркевич В. Античная эстетика. – М., 1977.
96. Томан Т. Мистецтво говорити. – К., 1986.
97. Украинский советский энциклопедический словарь. В 3-х т. – К., 1988.
98. Ушкалов Л.І. Світ українського бароко. – Харків, 1995.
99. Федь В. Науково-освітні концепції у світлі естетики // Освіта і управління. – 1997. – № 3.
100. Филиппев Ю.А. Искусство в системе человеческих ценностей. – М., 1996.
101. Харьковская школа дизайна. – М., 1992.
102. Хорват В. Вежливость на каждый день. – М., 1981.
103. Художня культура. Скорочений словник / За ред.. В.О. Лозового

(українською та російською мовами). – Харків, 1996.

104. Худушин Ф.С. Эстетический идеал. – М., 1985.

105. Шевцов Е.В. Эстетическое воспитание: пути и проблемы. – М., 1988.

106. Шеллинг Ф.В. Сочинения в 2-х т.: Пер. с нем. – Т.2. – М., 1989.

107. Шестаков В.П. Очерки по истории эстетики. – М., 1979.

108. Шимунек Е. Эстетика и всеобщая теория искусств. – М., 1980.

109. Шпара П.Е. Технічна естетика та основи художнього конструювання. – К., 1984.

110. Шрамкова Г.И. Искусство Возрождения: Италия, Нидерланды, Германия, Франция. – М. 1977.

111. Эстетика: Учебное пособие / Л.Т.Левчук, Д.Ю.Кучерюк, В.И.Панченко, М.Ю.Русин. – К., 1991.

112. Эстетика: Учебное пособие / Под ред. В.А.Лозового. – Сумы, 1999.

113. Эстетика за рубежом: Буржуазная эстетика сегодня. – М., 1970.

114. Эстетика: Учебник / Л.Т.Левчук, В.И.Панченко, О.И.Онищенко, Д.Ю.Кучерюк; Под общ. ред. Л.Т.Левчук. изд. – К.: Вища шк., 2005. – (укр. яз.).

115. Эстетика: Словарь / Под общ. ред. А.А.Беляева и др. – М., 1989.

116. Эстетика Ренессанса г Под общ. ред. В П.Шестакова: В 2-х т. – М., 1981.

117. Эстетические категории и искусство. - Кишинев, 1989.

118. Эстетическое развитие и воспитание молодежи / Под ред О.В. Лармина. – М., 1978.

119. Юлдашев Л.Г. Искусство: Философские проблемы исследования. – М., 1981.

120. Ягодинский В.Н. Как себя вести. – М., 1991.

121. Яковлев Е.Г. Кинофильм и видеоклип: эстетическая оппозиция // Вести. Моек, ун-та. Сер. «Философия». – 1998. – №4.

122. Яковлев Е.Г. Эстетический вкус как категория эстетики. – М. 1986.

VII. ПРАВИЛА ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота з етики та естетики – самостійне дослідження, присвячене актуальним питанням етики та естетики.

Виконання контрольної роботи є найважливішим засобом поповнення багажу гуманітарних знань, формування умінь і навичок дослідницької роботи.

Передбачається самостійне поглиблене оволодіння теоретичним матеріалом з потрібного моменту курсу, ознайомлення та вивчення сучасних теорій.

Роботу слід виконувати в кілька етапів:

1) Визначення теми (починати зі складання списку джерел, в яких висвітлено питання обраної теми).

2) Вивчення наукової літератури за темою. Складання складного плану (при складанні плану необхідно викладати думки чітко і послідовно). Див. Додаток 2.

Обсяг контрольної роботи не повинен перевищувати 25 сторінок машинописного тексту.

Необхідно дотримуватися єдиної нумерації сторінок. На титульному аркуші зазначаються: назва вузу, кафедри, на якій виконано роботу, тема роботи, прізвище, ім'я, по-батькові та шифр спеціальності студента, дані про допуск роботи до захисту, місто і рік написання. Див. Додаток 1.

Загальними вимогами до оформлення роботи є чіткість і логічна послідовність викладу матеріалу, переконливість аргументації; стислість і точність формулювань виключають можливість неоднозначного тлумачення; конкретність викладу результатів дослідницької роботи; обґрунтування висновків; точка зору автора.

Структура контрольної роботи:

- 1) титульний лист;
- 2) складний план роботи (Оформлення див. Додаток 3);
- 3) вступ;

- 4) основна частина з декількома підпунктами;
- 5) висновок;
- 6) список використаних джерел (не менше 10-ти);
- 7) додатки.

Вступ має містити оцінку сучасного стану проблеми, що розглядається, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Тут же повинні бути показані актуальність і новизна даної проблеми, її зв'язок з курсом дисципліни.

В основній частині контрольної роботи повинна міститися детальна характеристика аналізованого предмету дослідження.

При написанні контрольної роботи студент повинен посилається на джерела, матеріали, окремі дані, які наводяться в роботі, а також на ідеї, концепції.

Посилання на джерело в тексті роботи слід позначати порядковим номером за переліком посилань двома виділеними квадратними дужками, наприклад, «.. в монографії З.Фрейда [6 9] ...».

Допускається приведення посилання на джерела у виносках. При цьому оформлення посилань повинно відповідати його бібліографічному опису (див. Додаток 3) за переліком посилань згідно позначеному номером.

Приклад: ... православний богослов П.А.Флоренський так визначає релігію: «... якщо онтологічно релігія є життя нас у Богі і Бога в нас » [6, с.216].

Висновок, що складається з коротких підсумків, пропозицій щодо їх використання, включаючи наукову і соціальну цінність отриманих результатів.

У додатку слід включати допоміжний матеріал, необхідний для розкриття теми, малюнки і схеми по курсу (див. Додаток 1-10).

Контрольна робота повинна бути надрукована машинописним способом (комп'ютерний набір) на одному боці аркуша білого паперу формату А4 через півтора міжрядкових інтервали.

Текст роботи слід друкувати (набирати на комп'ютері, додержуючись таких розмірів полів: ліве не менше 30 мм, праве не менше 10 мм, верхнє – не

менше 15 мм, нижнє – не менше 20 мм.

Вписувати в текст роботи окремі слова, малюнки, умовні знаки слід тільки чорними чорнилами.

VIII. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО ЛИСТА КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

КОНТРОЛЬНА РОБОТА
з курсу «Етика і естетика»
на тему: БІОЕТИКА

Виконав:
Студент Васін В.В.
курс
спеціальність
Перевірила:
д. філос. н., проф. Попович О.В.

Маріуполь – 2019

ІХ. ПРИБЛИЗНИЙ ЗРАЗОК СКЛАДНОГО ПЛАНУ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Тема: БІОЕТИКА

Складний план

I. Актуальність дослідження проблем біоетики.

II. Основна частина. Біоетика:

1. Етика життя або біоетика.
2. Етика життя і традиції російської філософії.
3. Біоетика і традиції сучасної американської культури.
4. Моделі моральної медицини в сучасному американському

суспільстві.

а) Модель технічного типу.

б) Модель сакрального типу.

в) Модель колегіального типу.

г) Модель контрактного типу.

5. Принцип інформованої згоди.

6. Біоетика і психіатрія.

III. Висновки з даної проблеми

Приклади оформлення бібліографічного опису списку джерел, використовуваних в контрольній роботі

Характеристика оформлення Джерело	Приклад
Монографія	Флурнуа Т. Принципы религиозной психологии. – К.,1913. –

(один, два або три автори)	С. 87.
Багатотомні видання	Ницше Ф. Так говорив Заратустра // Соч.: В 2 т. – М., 1990. – Т.2.
Перекладені видання	Религиозные традиции мира. В 2 т. // Пер. с англ. – М., 1966. – Т.1: Христианство. – 576 с.
Навчальний посібник	Релігієзнавство: Підручник / За ред. В.І. Лубського, В.І. Теремка. – К., 2000. – 302 с.
Енциклопедії	Народы и религии мира: Энциклопедия // Гл. ред. В.А. Тишков. Редкол.: О.Ю. Артемова, С.А. Арутюнов и др. – М., 1999. – 928 с.
Словники	Христианство: Энциклопед. словарь: в 2т. / Ред.кол.: С.С. Аверинцев и др. – М., 1993. – 863 с.
Складові частини журналу	Николай Кузанский. О мире веры // Вопросы философии. – 1992. – №5.

X. СЛОВНИК З ЕСТЕТИКИ

АБСТРАКЦІОНІЗМ – крайня формалістична течія в образотворчому мистецтві 20 ст., послідовники якого зображують реальний світ як поєднання абстрактних форм або колірних плям.

АБСУРДИЗАЦІЯ – художній прийом, що дозволяє шляхом введення в художній текст відвертої безглуздості окремої деталі розкрити протиприродність відбитого в ньому стану речей, який розцінюється з точки зору здорового глузду в якості норми.

АВАНГАРДИЗМ – рух в художній культурі 20 ст., що пориває з існуючими нормами і традиціями та перетворює новизну виражальних засобів на самоціль.

АЛЕГОРІЯ – вид іносказання, абстрактна ідея або поняття, втілені в

конкретному образі.

АЛЮЗИЯ – стилістичні фігура, натяк за допомогою слова (що схоже звучить) або згадки загальновідомого факту, події.

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ – двоїсті переживання, коли один і той же об'єкт викликає у людини одночасно протилежні почуття.

АНТИЦИПАЦІЯ – передбачення, заздалегідь складене уявлення про щось.

АРТЕФАКТ – процеси або утворення, що не властиві досліджуваному об'єкту в нормі, і виникають вони зазвичай при його дослідженні.

АРТИЗАЦІЯ – театралізація подій політичного, громадського, культурного життя: ставлення до дійсності як до якогось твору мистецтва.

АРХЕТИП – найдавніший – зазвичай невідомий – текст письмового пам'ятника, який був першоджерелом для подальших копій.

БОДІ-АРТ – вид художньої творчості, головним об'єктом якого є тіло самого художника (або статиста), а зміст розкривається позою, жестами, які покривають тіло образотворчими образами.

ВИДИ МИСТЕЦТВА – певні способи художнього втілення життєвого змісту в творах мистецтва, що характеризують специфічність зображально-виражальних засобів і прийомів.

ВИТОНЧЕНЕ – різновид краси, що виявляється, головним чином, у зовнішньому вигляді предметів і явищ дійсності і що характеризується особливою завершеністю, відповідністю, легкістю форм, спритністю, граціозністю рухів, а в застосуванні до продуктів людської праці, до творів мистецтва – тонкістю виконання.

ГАРМОНІЯ – співзвуччя, згода, відповідна естетичним законам, узгодженість частин в розчленованому цілому.

ГЕРОЇЧНЕ – категорія естетики, що розкриває ціннісний зміст видатного за своєму суспільному значенню діяння, що вимагає від людини або колективу людей вищої напруги.

ГІПЕРБОЛІЗАЦІЯ – спосіб художнього узагальнення, при якому

художня образність досягається шляхом навмисного перебільшення якої-небудь властивості, якості предмета, явища або процесу.

ГРАЦІЯ – витонченість і краса в поставі, манері триматися, рухатися.

ГРОТЕСК – художній прийом в мистецтві, заснований на надмірному перебільшенні, порушенні кордонів правдоподібності, поєднанні різких, несподіваних контрастів. Твір літератури, живопису тощо. Створене на основі такого прийому.

ДАДАЇЗМ (від франц. «коники, дерев'яна конячка, дитячий лепет») – авангардистська літературно-художня течія в 1916-22 рр.

ДЕКАДЕНСТВО (франц. Decadence; від середньовічного лат. Decadentia занепад) – позначення течії в літературі та мистецтві кін. 19 поч. 20 ст., характеризується опозицією до загальноприйнятої «міщанської» моралі, культом краси як самодостатньої цінності, що супроводжується нерідко естетизацією гріха і пороку, амбівалентними переживаннями огиди до життя і витонченої насолоди ним тощо.

ДИЗАЙН – оформлення інтер'єрів, художнє конструювання предметів і проектування вишуканого вигляду промислових виробів.

ДРАМАТИЗМ – (грецьк. Drama – дія) – естетична категорія, яка визначає і узагальнює взаємовідношення людини з навколишнім світом і громадським середовищем, діалектичні процеси і протиріччя у суспільному житті, а також у житті окремої людської особистості.

ЕКСПРЕСІЯ – виразність; яскравий, значний прояв почуттів, настроїв, думок.

ЕМПАТІЯ – здатність поставити себе на місце іншої людини (або предмета), здатність до співпереживання. Емпатія також включає здатність точно визначити емоційний стан іншої людини на основі мімічних реакцій, вчинків, жестів тощо.

ЕСТЕТИКА – (від грец. aisthetikos – відчуває, чуттєвий), філософська наука, що вивчає сферу естетичного як специфічного прояву ціннісного ставлення між людиною і світом, і область художньої діяльності людей.

ЕПІГОНСТВО – в мистецтві нетворче, механічне слідування традиційним художнім прийомам будь-якого напрямку або стилю: його ходові образи, мотиви, стилістичні звороти, що використовуються як носії нібито «вже готової» поетичності.

ЗОЛОТИЙ ПЕРЕТИН – (золота пропорція, розподіл в крайньому і середньому відношенні, гармонійний розподіл), поділ відрізка AC на дві частини таким чином, що більша його частина AB відноситься до меншої BC так, як весь відрізок AC відноситься до AB (тобто $AB : BC = AC : AB$). Приблизно це відношення дорівнює 5/3, точніше 8/5, 13/8 тощо. Принципи золотого перетину використовуються в архітектурі і в образотворчих мистецтвах. Термін «золотий перетин» ввів Леонардо да Вінчі.

ІДЕАЛІЗАЦІЯ – процес ідеалізації, розумове конструювання понять про об'єкти, процеси та явища, що не існують в дійсності, але таких, для яких є прообрази в реальному світі (напр., «крапка», «абсолютно тверде тіло», «ідеальний газ»). Ідеалізація дозволяє формулювати закони, будувати абстрактні схеми реальних процесів; використовується в моделюванні.

ІДЕАЛ ЕСТЕТИЧНИЙ – цілісний конкретно-чуттєвий образ, який є втіленням уявлень людей про досконале життя і про людину.

ІЛЮЗІЯ – (лат. Illusion – обман, насмішка) – викривлені відображення явищ і предметів реальності в сприйнятті людини, виникає в силу: а) закону відчуттів і сприйнять, б) суб'єктивних причин.

ІМПРЕСІОНІЗМ – (від франц. Impression – враження), напрям в мистецтві останньої третини 19 поч. 20 ст., представники якого прагнули найбільш природно і неупереджено відобразити реальний світ в його рухливості і мінливості, передати свої швидкоплинні враження.

ІМПРОВІЗАЦІЯ – (від лат. Improvisus – несподіваний, раптовий), складання віршів, музики тощо в момент виконання; виступ з чим-небудь, не підготовленим заздалегідь; твір, створений таким чином.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ – (лат.interpretatio) – в мистецтві творче освоєння художніх творів, пов'язане з його виборчим прочитанням (часом полемічним): в

обробках і транскрипціях, в художньому читанні, режисерському сценарії, акторській ролі, музичному виконанні.

КАЛОКАГАТІЯ – (грец. Kalokagathia, від kalos прекрасний і agathos добрий), у давньогрецькій філософії гармонійне поєднання зовнішніх (фізичних) і внутрішніх (духовних) достоїнств як ідеал виховання людини.

КАТАРСИС – (грец. Katharsis очищення) – термін з «Поетики» Аристотеля, очищення духу з допомогою «страху і співчуття» як мета трагедії.

КІТЧ – (кіч) (нім. Kitsch) – дешежка, несмачна масова продукція, розрахована на зовнішній ефект. У художній промисловості 2-ї половини 19 – поч. 20 ст. кітч поширився як промислова імітація унікальних виробів. У 1960-1980-і рр. предмети кітчу стали поширеним явищем масової культури.

КОЛАЖ – (франц. Collage, букв, наклеювання), прийом в образотворчому мистецтві, що полягає в наклеюванні на будь-яку основу матеріалів, що відрізняються від неї за кольором і фактурою; твір, виконаний в цій техніці.

КОМІКС – (від англ. comic смішний), серія малюнків з короткими текстами, що утворює чітку розповідь. З'явилися в кін. 19 в. в газетах США. В сер. 20 ст. комікс – один з найпопулярніших жанрів масової культури. Сучасні комікси в основному втратили комічний характер, їх змінили комікси «жахів» про злочини у війні, псевдоісторичні комікси, а також комікси, що спрощено передають твори класиків.

КОМІЧНЕ – (грец. Komikos веселий, смішний, від kotnos весела ватага ряджених на сільському святі Діоніса в Древній Греції), категорія естетики, що означає смішне. Сходить до ігрового, колективно-самодіяльного сміху, напр. в карнавальних іграх. В ході розвитку культури відокремлюються види комічного: іронія, гумор, сатира. Розрізняються високі види комічного (напр., Образ Дон Кіхота у Сервантеса) і забавні, жартівливі види (каламбур, дружні шаржі тощо). Для комічного, що відображає протиріччя реальності, важлива гра на перебільшення величини предметів (карикатура), на фантастичних поєднаннях (гротеск), зближенні далеких понять (гострота). На комічному

заснований один з головних видів драми – комедія.

КОМПОЗИЦІЯ – (від лат. Compositio складання, зв'язування) побудова художнього твору, обумовлена його змістом, характером, призначенням і багато в чому визначає його сприйняття. Композиція – найважливіший, організуючий елемент художньої форми, що надає твору єдність і цілісність, підпорядковують його компоненти один одному і цілому.

КОНТРАСТ – різко виражена протилежність.

ЛЕНД-АРТ (від англ. land art – земляне мистецтво), напрямок в образотворчому мистецтві останньої третини 20 ст., заснований на використанні реального пейзажу як головного художнього матеріалу й об'єкта.

МАНЬЄРИЗМ (італ. Manierismo, від maniera – манера, стиль), напрямок в західноєвропейському мистецтві 16 ст., що відображує кризу гуманістичної культури Відродження.

МАСОВА КУЛЬТУРА – поняття, що охоплює різноманітні і різнорідні явища культури 20 ст, які поширені в зв'язку з науково-технічною революцією і постійним оновленням засобів масової комунікації.

МІРА – те, чим вимірюють що-небудь; мірило // перен. те, що служить підставою для оцінки, вимірювання чого-небудь або порівняння з чим-небудь.

МЕТАФОРА – (від грец. Metaphora перенесення), перенесення властивостей одного предмета (явища) на інший на підставі ознаки, спільного або східного для обох членів, що зіставляються («говір хвиль», «бронза м'язів»).

МИСТЕЦТВО – творча художня діяльність.

НОНСЕНС – (англ. nonsense, від лат. non немає і sensus сенс), нісенітниця, безглуздість.

«ОП-АРТ» (англ. op art, скор. від optical art оптичне мистецтво), неоавангардистський варіант абстрактного мистецтва в європейському і американському живописі та графіці 1940-90-х рр. [Засновник В. Вазарелі (V. Vasarely) у Франції]. Ритмічні комбінації однорідних геометричних фігур, ліній і кольору, що створюють ілюзію руху; декоративні ефекти

використовуються також в прикладному і оформлювальному мистецтві, промисловій графіці, плакаті.

ПЕРСПЕКТИВА – (франц. Perspective, від лат. Perspicio ясно бачу) система зображення предметного світу на площині відповідно до зорового сприйняття предметів людиною.

ПЕРФОРМАНС – (перфоменс) (англ. performance, букв. уявлення), вид художньої творчості, що поєднує можливості образотворчого мистецтва і театру. Йому передували «живі картини», але остаточно він склався в акціях представників дадаїзму і особливо концептуального мистецтва.

ПІДНЕСЕНЕ – естетична категорія, яка виражає сутність явищ, що володіє великою суспільною значимістю, що робить вплив на життя, долі людства.

ПОП-АРТ (англ. pop art, скор. Від popular art – загальнодоступне мистецтво), модерністська художня течія, що виникла у 2-й пол. 1950-х рр. в США і Великобританії. Відмовляючись від звичайних методів живопису і скульптури, поп-арт культивує нібито випадкове, часто парадоксальне поєднання готових побутових предметів, механічних копій (фотографія, муляж, репродукція), уривків масових друкованих видань (реклама, промислова графіка, комікси і тощо).

ПОТВОРНЕ – естетична категорія, характерне явище дійсності, сутність яка протиставляється прекрасному.

ПРЕКРАСНЕ – центральна категорія естетики, що характеризує явища, які мають вищу естетичну цінність. Прекрасне тісно пов'язане з поняттям естетичного ідеалу.

СИНЕСТЕЗІЯ (від грецьк. Synaisthesis), явище сприйняття, коли при подразненні даного органу почуттів поряд зі специфічними для нього відчуттями виникають і відчуття, відповідні іншому органу чуття (напр., «Кольоровий слух», звукові переживання при сприйнятті кольору тощо).

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ – поєднання різних видів мистецтва, що надає багатосторонній естетичний вплив. Єдність компонентів синтезу мистецтв визначається єдністю ідейно-художнього задуму. Архітектурно-художній

синтез мистецтв утворюють архітектура, образотворче і декоративне мистецтва (архітектурний ансамбль, будівля, інтер'єр). Спектакль, кінофільм, синтез режисерського, акторського мистецтва, літератури, музики, образотворчого мистецтва.

ТЕКТОНІКА (від грец. Architektonike – будівельне мистецтво), художнє вираження закономірностей будови, співвідношення, навантаження і опори, властивих конструктивній системі споруди або творів скульптури.

ТРАГІЧНЕ – філософсько-естетична категорія, що характеризує нерозв'язний суспільно-історичний конфлікт, який розгортається в процесі вільної дії людини і супроводжується його стражданням, смертю. Трагічне невіддільне від ідеї гідності і величі людини, що виявляються в самому його стражданні. Предмет специфічного виду драми трагедії.

ФАБУЛА (від лат. Fabula – байка, розповідь), в художньому творі ланцюг подій, про які розповідається в сюжеті, в логічній причинно-часовій послідовності. У складі фабули розрізняють експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку. Іноді фабулою називають порядок, хід і мотивування оповіді про події.

ФОРМАЛІЗМ – перевага, що віддається формі перед змістом в різних сферах людської діяльності. Виявляється в неухильному слідуванні правилам етикету, ритуалу, навіть у тих випадках, коли життєва ситуація робить це безглуздим, в схиланні перед буквою закону при нехтуванні його духу, в мистецтві у визнанні «чистої» форми єдино цінним художнім елементом, тощо.

ХЕПЕНІНГ – (англ. happening, від happen траплятися, відбуватися), напрямок в постмодернізмі, що перейшов від створення естетичних об'єктів до творів-процесів, тобто до «художніх подій», здійснюваних або самим художником, або помічниками і глядачами, які діють за його планом; так називають і саме цей твір-подію або «акцію» (англ. action). Його передвістям були нарочито загадкові, «заумні», часом скандальні акції художників і поетів футуризму, дадаїзму, якими часто супроводжувалися їх публічні виступи.

ШОУ – яскраве естрадне уявлення.

XI. СЛОВНИК З ЕТИКИ

АБСОЛЮТ – поняття ідеалістичної філософії, що позначає духовну першооснову всього суцього, яке мислиться як щось єдине, загальне, безпочаткове і нескінченне і протиставляється всякому відносному і зумовленому буттям.

АБСОЛЮТИЗМ ЕТИЧНИЙ – (лат. Absolutis – безумовний) методологічний принцип тлумачення природи моральності, що лежить в основі безлічі домарксистських і деяких сучасних буржуазних етичних теорій.

АГНОСТИЦИЗМ – філософське вчення, згідно з яким не може бути остаточно вирішене питання про істинність пізнання навколишньої дійсності людиною. Гекслі, 1869.

АЛЬТРУЇЗМ – (франц. Altruisme, від лат. Alter – інший) – моральний принцип, який наказував би безкорисливі дії, спрямовані на благо (задоволення інтересів) інших людей.

АПАТІЯ (грец. Apatheia – нечутливість) – байдуже ставлення до навколишнього світу.

АПЕРЦЕПЦІЯ – поняття філософії та психології, що позначає вплив загального змісту психічної діяльності, всього попереднього досвіду людини на його сприйняття предметів і явищ.

АПОСТЕРІОРИ – знання, що отримується з досвіду.

АПРІОРИ – знання, що передують досвіду і незалежне від нього.

АРХЕТИП – в пізньоантичній філософії: прообраз, ідея. У психології Юнга: вроджені психічні структури в колективному несвідомому і апріорно формують активність уяви.

АСКЕТИЗМ (від грецьк. – відлюдник, чернець) – практичний метод морального самовдосконалення, що виражається в обмеженні або придушенні своїх тілесних потреб, чуттєвих бажань тощо.

АТАРКСІЯ (грец. Ataraxia-незворушність) – категорія давньогрецької етики, що характеризує стан безтурботності, незворушності, душевного

спокою.

АТЕЇЗМ – система філософських і наукових поглядів і переконань, що заперечує існування Бога, будь-яких надприродних сил, істот, релігії взагалі.

АТМАН – в давньоіндійському релігійному умогляді і похідних з нього філософських вченнях – всеохоплюючий суб'єктивний духовний початок, «я», душа. Протиставляється брахману як вищій об'єктивній реальності і збігається з ним, тому що брахман усвідомлює себе і стає атманом.

АТОМІЗМ – вчення про дискретно (переривчасту) будову матерії. У широкому сенсі дискретність об'єкту, процесу, властивості.

АТРИБУТ – необхідна, істотна, невід'ємна властивість об'єкта.

АФЕКТ – (від лат. affectus – душевне хвилювання, пристрасть) – емоційні стани, для яких характерне бурхливе і відносно короткочасне протікання: лють, гнів, жах тощо.

БОРГ – етичне поняття, яке позначає морально аргументований примус до вчинків; моральну необхідність, фіксовану в якості суб'єктивного принципу поведінки.

БРАХМАН – в давньоіндійському релігійному умогляді – вища реальність, безособове абсолютне духовне начало, з якого виникає світ з усім, що в ньому знаходиться. Усе, що є в світі, руйнується, розчиняючись в Бога.

БУДДИЗМ – релігійно-філософське вчення, що виникло в Стародавній Індії 6-5 в. до н.е. Одна з 3-х світових релігій.

БУТТЯ – філософська категорія, що позначає реальність, яка існує об'єктивно, поза і незалежно від свідомості людини.

ВІДЧУЖЕННЯ – соціальний процес, властивий класово-антагоністичному суспільству і характеризується перетворенням діяльності людини та її результатів в самостійну силу, панівну над нею і ворожу їй.

ВОЛЮНТАРИЗМ – ідеалістичний напрям з філософії, розглядає волю як вищого принципу буття, (на відміну від раціоналізму, інтелектуалізму, у яких на першому місці розум інтелект). Введено Тенісом в 1883 р.

ВСЕЄДНІСТЬ – одна з центральних категорій ряду філософських

систем, що означає принцип досконалої єдності безлічі, якій притаманна повна взаємна проникність і в той же час взаємна роздільність всіх його елементів.

ГЕДОНІЗМ – (від грецьк. насолода) – 1) тип етичних навчань, в яких всі моральні визначення (поняття добра і зла тощо) виводяться з задоволення (позитивні) і страждання (негативні).

ГЕРМЕНЕВТИКА – мистецтво і теорія тлумачення текстів. У давньогрецькій філософії – мистецтво розуміння, тлумачення (іносказань, багатозначних символів).

ГЛІЗОЇЗМ – введений: Кедвортом в 1678 для позначення натурфілософських концепцій, які заперечують кордон між «живим» і «неживим» і які вважають життя іманентною властивістю праматері.

ГНОСЕОЛОГІЯ = теорія пізнання = епістемологія – розділ філософії, в якому вивчаються проблеми природи пізнання і його можливостей, відношення знання до реальності, досліджуються загальні передумови пізнання, виявляються умови його достовірності та істинності. Основні напрямки: матеріалізм і ідеалізм.

ГУМАНІЗМ – в широкому сенсі – система поглядів, що історично змінюється та визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою відносин між людьми. У вузькому сенсі – культурний рух епохи Відродження.

ДАОСИЗМ – поряд з конфуціанством одна з двох основних течій китайської філософії. Виникла в 2-й пол. 1-го тисячоліття до нашої ери.

ДЕЇЗМ – релігійно-філософське переконання, що набуло поширення в епоху Просвітництва, згідно якому Бог, створивши світ, не приймає в ньому будь-якої участі і не втручається в закономірний перебіг його подій. Протистоїть теїзму і атеїзму.

ДЕМАГОГІЯ (грец. Demos – народ і agogos – провідний; demagogos – політикан) – термін, який використовується для негативної моральної

характеристики образу дії, що представляють собою різновид лицемірства в політиці.

ДЕМІУРГ – термін давньогрецької філософії для позначення «творця» («майстра»). Деміург творить космос з вічної йому матерії, наділеною вічним безладним рухом, дивлячись на вічний прообраз – парадигму – ейдос.

ДЕОНТОЛОГІЯ (грец. Deonton – належне і logos – вчення, наука про належне) – розділ етики, в якому розглядаються проблеми боргу і взагалі належного (всього того, що висловлює вимоги моральності в формі розпоряджень). Термін вперше був введений Бентамом, який вжив його для позначення теорії моральності в цілому.

ДЕСКРИПТИВНА ЕТИКА – особлива галузь етичної науки, яка займається конкретно-соціологічним та історичним аналізом моралі того чи іншого суспільства.

ДЕТЕРМІНІЗМ – філософське вчення про об'єктивний закономірний взаємний зв'язок і взаємну зумовленість явищ матеріального і духовного світу. Ядро детермінізму – положення про існування причинності (зв'язок явищ, коли одне з необхідністю породжує інше).

ДІАЛЕКТИКА – вчення про найбільш загальні закономірні зв'язки і становлення, розвиток буття і пізнання і заснований на цьому вченні метод творчого пізнання, мислення. Основні принципи діалектики – загальний зв'язок, становлення і розвиток, які осмислюються за допомогою всієї історично сформованої системи категорій і законів.

ДОБРО – в широкому сенсі слова розуміється як благо і має два значення: 1) уявлення, що виражає позитивне значення чого-небудь в його відношенні до деякого стандарту; 2) сам цей стандарт.

ДРУЖБА – відносини між людьми, засновані на взаємній довірі, спільності інтересів і емоційній прихильності.

ДУАЛІЗМ – філософське вчення, що виходить з визнання рівноправними, що не зводиться один до одного двох начал – духу і матерії, ідеального і матеріального, протистоїть монізму.

ЕВДЕМОНІЗМ – філософсько-етична традиція і життєва установка, згідно з якою єдиним або вищим людським благом є щастя.

ЕГОЇЗМ – негативна ціннісна орієнтація особистості, крайня форма індивідуалізму, що виявляється у свідомому корисливому протиставленні особистих інтересів і потреб інтересам інших людей і суспільства в цілому.

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ – або філософія існування, ірраціоналістичний напрям сучасної буржуазної філософії, що виник напередодні Першої світової війни в Росії (Шестов, Бердяєв).

ЕКЛЕКТИКА, ЕКЛЕКТИЗМ, ЕКЛЕКТИЦИЗМ – з'єднання різнорідних поглядів, ідей, принципів або теорій.

ЕМАНАЦІЯ – філософське поняття, спеціально розроблене в неоплатонізмі, що означає перехід від вищого і досконалого онтологічного ступеня універсуму до менш досконалого і нижчого.

ЕМПІРИЗМ – напрямок у теорії пізнання, що визнає чуттєвий досвід джерелом знання і який вважає, що зміст знання може бути представлений або як опис цього досвіду, або зведений до нього.

ЕСХАТОЛОГІЯ – релігійне вчення про кінцеву долю світу і людини.

ЕТИКА – практична філософська наука про мораль (моральність).

ЕТИКЕТ (франц. Etiquette) – система вимог, що пред'являються до поведінки людини в різних ситуаціях: на роботі, в навчальному закладі, на відпочинку тощо.

ЗЛО – основне для моралі і етики поняття, протилежність добра і блага. Охоплює негативні стани людини (старіння, хвороба, смерть, злидні, приниженість) і сили, що викликають ці стани (природні стихії, соціальні потрясіння, діяльність людей тощо).

ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО МОРАЛЬНОСТІ – одне з древніх нормативних вимог, що виражає загальнолюдський зміст моральності: «(Не) роби по відношенню до інших так, як ти (не) хотів би, щоб вони чинили по відношенню до тебе».

ІДЕАЛ (франц. Ideal, від грец. Idea ідея, прототип) – 1) в

загальноживаному сенсі: а) вищий ступінь цінного або найкращий, завершений стан якогось явища, б) індивідуально прийнятий стандарт (визнаний зразок) чого-небудь, як правило, що стосується особистих якостей або здібностей; 2) в строгому філософському сенсі: в теоретичному плані – а) найбільш загальне, універсальне і, як правило, абсолютне ціннісне уявлення (про блага та належне), в нормативно-етичному – б) досконалість у відносинах між людьми або – у формі суспільного ідеалу – таке улаштування суспільства, яке забезпечує це досконалість, в) вищий зразок моральної особистості.

ІДЕАЛІЗМ – загальне позначення філософських вчень, які стверджують, що свідомість, мислення, психічний, духовний початок, основоположні, а матерія, природа, фізичне є повторним, похідним, залежним, обумовленим.

ІМАНЕНТНЕ – 1) поняття, що означає внутрішню притаманну якомусь предмету, явищу, процесу властивість (закономірність). В історії філософії протиставляється трансцендентному. 2) філософська критика, яка розглядає те чи інше вчення з точки зору послідовного проведення його власних передумов.

ІНДЕТЕРМІНІЗМ – філософське вчення і методологічна позиція, які заперечують або об'єктивність причинного зв'язку (онтологічний індетермінізм), або пізнавальну цінність причинного пояснення в науці (методологічний індетермінізм). Протиставляється детермінізму.

ІНТУЇТИВІЗМ – ідеалістична течія в філософії, вбачає в інтуїції єдино достовірний засіб пізнання (різновид ірраціоналізму).

ІРРАЦІОНАЛІЗМ – позначення ідеалістичних течій у філософії, які обмежують або заперечують можливості розуму в процесі пізнання і роблять основою світобачення щось недоступне розуму або іншоприродність його, стверджуючи алогічний і ірраціональний характер буття.

ІСТИНА – адекватне відображення об'єкта суб'єктом, що пізнає, яким він (об'єкт) існує сам по собі, поза людиною та її свідомістю, об'єктивний зміст чуттєвого, емпіричного досвіду, понять, ідей, думок, теорій і цілісної картини світу в діалектиці її розвитку.

КАТЕГОРІЇ – в філософії гранично загальні, фундаментальні поняття,

що відображають найбільш суттєві, закономірні зв'язки і відносини реальної дійсності і пізнання.

КАТЕГОРИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ – основний закон етики Канта: «вчиняй тільки відповідно до такої максими, керуючись якою ти в той же час можеш побажати, щоб вона стала загальним законом») формальне розуміння етики); «Вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого також як до мети, ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу» (формальне розуміння етики).

КОНФУЦІАНСТВО – давньокитайська філософська школа, «вчені книжники»; Конфуціанство: етико-політичне вміння, де розглядаються питання моральної природи людини, його етики і моралі, життя сім'ї, управління державою.

КРЕАЦІОНІЗМ – релігійне вчення про створення світу Богом з нічого. Характерний для теїстичної релігії: іудаїзму, християнства, ісламу.

КРИТЕРІЇ МОРАЛЬНОСТІ (грецьк. – мірило для оцінки) – питання про критерії моральності становило одну з найважливіших проблем етики протягом всієї її історії і вирішувалося по-різному, в залежності від розуміння природи і походження самої моралі.

ЛЕНГАЛІЗМ (лат. *Legalis* – законний) – поняття, що часто використовувалося в історії етики для позначення такої поведінки людей, яка лише зовні узгоджується із загальноприйнятими моральними вимогами, але не відповідає справжньому духу моральності (Формалізм).

ЛЮБОВ – вище почуття, що виявляється в глибокій емоційній прихильності особистості до іншої особи або персоналізованого об'єкту.

МАЙЄВТИКА – метод філософствування Сократа. Розмовляючи, ставлячи все нові і нові питання, спонукати інших знаходити істину.

МАТЕРІАЛІЗМ – одне з двох головних філософських напрямів, який вирішує основне питання філософії на користь первинності матерії, природи, буття, фізичного і об'єктивного, і розглядає свідомість, дух, мислення, суб'єктивне лише як властивість матерії.

МЕТАФІЗИКА – наука про надчуттєві принципи і засади буття.

МІСТИЦИЗМ (МИСТИКА) – релігійна практика, що має на меті переживання в екстазі безпосереднього «єднання» з абсолютном, а також сукупність теологічних і філософських доктрин, які виправдовують, осмислюють і регулюють цю практику.

МОДУС – термін домарксистської філософії, що позначає властивість предмета, властиве йому лише в деяких станах.

МОНАДОЛОГІЯ – філософська система об'єктивного ідеалізму Лейбніца. Вчення про монади (безтілесні «прості речовини», «істинні атоми природи, «елементи речей») для обґрунтування безперервності психічного життя і загального взаємозв'язку, що відбуваються у світі.

МОНІЗМ – спосіб розгляду різноманіття явищ світу в світлі одного початку, єдиної основи (субстанції) всього існуючого і побудови теорії у формі логічно послідовного розвитку вихідного положення (на відміну від дуалізму і плюралізму).

МОРАЛЬ – (лат. *Moralis* – відноситься до вподоби, характеру, складу душі, звичкам; від *mos* – множина, *more* – традиції, звичаї, звичаї, поведінка) – загальна ціннісна основа культури, яка спрямовує людську активність на затвердження самоцінності особистості, рівності людей в їх прагненні до гідного щасливого життя; предмет вивчення етики.

МОРАЛЬНІСТЬ – термін, що вживається, як правило, як синонім терміну мораль, рідше – етика.

НАРОДНИЦТВО – ідеологія і рух інтелігенції, що об'єктивно відображали антифеодальні інтереси селянства. З'єднання радикальної буржуазно-демократичної програми з ідеями утопічного соціалізму.

НІГІЛІЗМ (від лат. *Nihil* – ніщо) – світоглядна позиція, що виражається в запереченні осмисленості людського існування, значущості загальноприйнятих моральних і культурних цінностей; невизнання будь-яких авторитетів.

НОМІНАЛІЗМ – філософське вчення, що заперечує онтологічне значення універсалій (загальних понять), тобто яке стверджує, що універсалії

існують не в дійсності, а тільки в мисленні.

НООСФЕРА – сфера взаємодії природи і суспільства, в межах якої розумна людська діяльність стає головним визначальним чинником розвитку.

НОУМЕН – поняття ідеалістичної філософії, що позначає умоосязну сутність, предмет інтелектуального споглядання (на відміну від феномена як об'єкта чуттєвого споглядання).

ОБ'ЄКТ – те, що протистоїть суб'єкту в його предметно-практичній та пізнавальній діяльності. Частина об'єктивної реальності, яка знаходиться у взаємодії з суб'єктом. Виділення об'єкта пізнання здійснюється за допомогою форм практичної і пізнавальної діяльності, що відображають властивості об'єктивної реальності.

ОБ'ЄКТИВНИЙ ІДЕАЛІЗМ – одна з основних різновидів ідеалізму, на відміну від суб'єктивного ідеалізму вважає першоосновою світу якесь загальне надіндивідуальне духовне начало.

ОНТОЛОГІЯ – вчення про буття як таке; розділ філософії, що вивчає фундаментальні принципи буття, найбільш загальні сутності і категорії сущого. Основна частина метафізики. Термін введений: Гокленіус 1613; закріплений у філософській системі Вольфа.

ПАНЛОГІЗМ – філософський принцип, згідно з яким дійсність трактується як логічне вираження ідеї, саморозкриття спекулятивного поняття, як мисляча себе субстанція, «сам себе пізнає розум» (Гегель); різновид ідеалістичного раціоналізму.

ПАНТЕЇЗМ – філософське вчення, що ототожнює Бога і світ. Термін «пантеїст» введений: Толандом в 1705 р.

ПАРАДИГМА – 1) поняття, яке використовується в античній та середньовічній філософії для характеристики взаємин духовного і реального світу; 2) теорія (модель постановки проблем), прийнята в якості зразка рішення досліджуваної задачі.

ПАТРИСТИКИ – термін, що позначає сукупність теологічних, філософських і політико-соціологічних доктрин християнських мислителів 2-8

ст. (Отців церкви).

ПЕРСОНАЛІЗМ – напрямок сучасної філософії, що визнає особистість первинною творчою реальністю і вищою духовною цінністю, а весь світ проявом творчої активності верховної особи – Бога.

ПОЗИТИВІЗМ – філософський напрямок, заснований на принципі, що все справжнє, «позитивне» знання може бути отримане лише як результат окремих спеціальних наук і їх синтетичного об'єднання і що філософія як особлива наука, що претендує на самостійне дослідження реальності, не має права на існування. Термін введений: Огюст Конт в 1830 р.

ПРАГМАТИЗМ – суб'єктивно-ідеалістичне філософське вчення. Філософія – не роздум про перші початки буття, а загальний метод рішення проблем, що постають перед людьми в різних життєвих ситуаціях, в процесі їх практичної діяльності, яка ведеться в безперервно мінливому світі.

ПСИХОАНАЛІЗ – метод психотерапії і психологічне вчення, що ставить в центр уваги несвідомі психічні процеси і мотивації. Витіснення афективних переживань в несвідоме.

РАЦІОНАЛІЗМ – філософський напрямок, що визнає розум основою пізнання і поведінки людей.

РЕАЛІЗМ – філософський напрямок, що визнає реальність, що знаходиться поза свідомістю, яка тлумачиться або як буття ідеальних об'єктів, або як об'єкт пізнання, незалежний від суб'єкта, пізнавального процесу і досвіду.

РЕЛЯТИВІЗМ – методологічний принцип, який полягає в метафізичній абсолютизації відносності й умовності змісту пізнання. Відмова від наступності в розвитку знання, перебільшення залежності процесу пізнання від його умов.

«РІЧ У СОБІ» – філософський термін, що означає речі як вони існують самі по собі («в собі»), на відміну від того, якими вони є «для нас» – в нашому пізнанні.

САМОСВІДОМІСТЬ – усвідомлення, оцінка людиною самого себе як суб'єкта практичної і пізнавальної діяльності, як особистості (тобто свого

морального обличчя та інтересів, цінностей, ідеалів і мотивів поведінки).

СВОБОДА – одна з основоположних для європейської культури ідей, що відображає таке ставлення суб'єкта до своїх актів, при якому він є їх визначальною причиною, і вони безпосередньо не обумовлені природними, соціальними, міжособистісно-комунікативними, індивідуально-внутрішніми або індивідуально родовими факторами.

СВЯТЕННИЦТВО – негативна моральна якість особистості, що виражається в схильності до обману, до свідомого маскуванню власних поганих вчинків під турботу про моральність і чесноти.

СЕНСУАЛІЗМ – напрямок в теорії пізнання, згідно з яким чуттєвість є головною формою достовірного пізнання.

СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВО – один з напрямків російської суспільної і філософської думки 40-50-х р.р. 19в. з обґрунтуванням самобутнього шляху історичного розвитку Росії, принципово відмінного від шляху західноєвропейського.

СЕНС ЖИТТЯ – комплекс ціннісних уявлень, за допомогою яких людина співвідносить себе і свої вчинки з вищими цінностями, ідеалом (вищим благом).

СОВІСТЬ – здатність людини, критично оцінюючи свої вчинки, думки, бажання, усвідомлювати і переживати свою невідповідність належного як власну недосконалість.

СОЛІПСИЗМ – крайня форма суб'єктивного ідеалізму, в якій безсумнівною реальністю визнається лише мислячий суб'єкт, а все інше оголошується існуючим лише в свідомості індивіда.

СОФІСТИКА – 1) філософська течія в Стародавній Греції, створена софістами. 2) Міркування (висновки, доказ), засноване на навмисному порушенні законів і принципів формальної логіки, на вживанні помилкових доводів і аргументів, які видаються за правильні.

СУБЛІМАЦІЯ – в психології, психічний процес перетворення і перемикання енергії афективних потягів на меті соціальної роботи і культурної

творчості. Поняття сублимації було введено Фрейдом в 1900 р в розроблений ним концепції психоаналізу.

СУБСТАНЦІЯ – об'єктивна реальність, що розглядається з боку її внутрішньої єдності, матерія в аспекті єдності всіх форм її руху; гранична підстава, що дозволяє зводити почуття, різноманіття і мінливість властивостей до чогось постійного, щодо сталого і самостійно існуючого.

СУБ'ЄКТ – носій предметно-практичної діяльності та пізнання; джерело активності, спрямованої на об'єкт.

СУБ'ЄКТИВНИЙ ІДЕАЛІЗМ – одна з основних різновидів ідеалізму, на відміну від об'єктивного ідеалізму, заперечує наявність будь-якої реальності поза свідомістю суб'єкта або розглядає її як щось, що повністю визначається його активністю.

СХОЛАСТИКА – тип релігійної філософії, що характеризується принципним підпорядкуванням примату теології, з'єднанням догматичних передумов з раціоналістичною методикою і особливим інтересом до формально логічної проблематики; отримав найбільш повний розвиток і панування в Західній Європі в середні віки.

СЦІЄНТИЗМ – світоглядна позиція, в основі якої лежить уявлення про наукове знання як про найвищу культурну цінність і достатню умови орієнтації людини в світі.

ТЕЇЗМ – релігійний світогляд, що виходить з розуміння абсолютного буття як нескінченної божественної особистості, трансцендентної світу, що створила його у вільному акті волі і надалі розпоряджається їм.

ТЕОДИЦЕЯ – «виправдання бога», загальне позначення релігійно-філософських доктрин, які прагнуть узгодити ідею «благого» і «розумного» божеств, управління світом з наявністю світового зла. «Виправдати» це управління перед обличчям темних сторін буття. Термін введений Лейбніцем в однойменному трактаті (1710).

ТОМІЗМ – напрям в схоластичній філософії і теології католицизму, породжений впливом Фоми Аквінського. Для томізму в цілому характерне

прагнення поєднати строго ортодоксальну позицію в релігійних питаннях з підкресленою повагою до прав розуму, здорового глузду.

ТРАНСЦЕНДЕНТНІСТЬ – термін, що виник в схоластичній філософії і характеризує все те, що виходить за межі чуттєвого досвіду, емпіричного пізнання світу; предмет релігійного і метафізичного пізнання.

ТРИАДА – метод філософського конструювання, в античності широко застосовувався в платонізмі і неоплатонізмі.

УНІВЕРСАЛІЇ – загальні поняття. У філософській проблематиці онтологічного і гносеологічного статусу універсалії ставиться питання про те, що таке реальне буття, яким чином існує ідеальне, як можливе раціональне понятійне пізнання, як співвідносяться мислення і дійсність, загальне і одиничне.

ФАНАТИЗМ (лат. несамовитий) – поняття, яке вживається для оцінки характеру переконань і поведінки людей, в яких проявляється сліпа, некритична прихильність певній ідеї, упереджене, що виключає розумний підхід ставлення до всіх інших навчань.

ФАРИСЕЙСТВО – негативна моральна якість, що характеризує особистість з точки зору способу виконання нею моральних вимог; один з конкретних виразів формалізму в моралі, різновид лицемірства і ханжества.

ФАТАЛІЗМ – світогляд, що розглядає кожну подію і кожний людський вчинок як невідворотну реалізацію споконвічного приречення, що виключає вільний вибір і випадковість.

ФЕНОМЕН – філософське поняття, що означає: 1) явище, що досягається в чуттєвому досвіді; 2) об'єкт чуттєвого споглядання, на відміну від його сутнісної основи – ноумен (як предмета інтелектуального споглядання).

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ – спочатку одна з філос. дисциплін, пізніше – ідеалістичний філос. напрям, який прагнув звільнити філософську свідомість від натуралістичних установок (різко розчленованих як об'єкт і суб'єкт), досягти власної області філософського аналізу – рефлексії свідомості про свої акти і про даний в них зміст, виявити граничні характеристики, початкові

основи пізнання, людське існування і культури.

ФЕТИШИЗМ (від португальського «диво») – в моралі це сукупність помилкових уявлень про природу моральних цінностей.

ФОРМАЛІЗМ (лат. зовнішній вигляд, зовнішній обрис) –
1. Моральний – різновид морального догматизму, що виявляється в способі виконання моральних вимог: в чисто зовнішньому дотриманні заповідей і норм, в формальному виконанні боргу, коли людина не замислюється над соціальним значенням своїх вчинків, не усвідомлює дійсного сенсу своєї моральної діяльності або не здатна мотивувати її з точки зору потреб суспільства і людини.

ФІЛОСОФІЯ – форма суспільної свідомості; вчення про загальні принципи буття і пізнання, про ставлення людини до світу; наука про загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення. Виробляє узагальнену систему поглядів на світ і місце в ньому людини; вона досліджує пізнавальне, ціннісне, соціально-політичне життя, моральні і естетичні ставлення людини до світу.

ФРЕЙДИЗМ – загальне позначення різних шкіл і течій, які прагнуть застосувати психологічні вчення Фрейда [психоаналіз] для пояснення явищ культури, процесів творчості і суспільства в цілому.

ЦІННОСТІ (моральні) – одна з форм прояву моральних відносин суспільства.

ЧЕСТЬ – поняття моральної свідомості і категорія етики, тісно пов'язана і багато в чому схожа з категорією гідності.

ЦИНІЗМ – негативна моральна якість, що виражається в поганому ставленні до культурних і моральних цінностей суспільства; форма морального зла.

ЩАСТЯ – поняття, що конкретизує вище благо як завершений, самоцінний, самодостатній стан життя; загально визнана кінцева суб'єктивна мета діяльності людини.

ПОКАЖЧИК ІМЕН

А

Августин Аврелій 17, 50

Арістотель (Стагірит) 8, 11, 13, 61

Арістофан 19, 52

Б

Бергсон А. 21, 73

Брехт 29, 74

Булгаков М. 104

В

Вагнер Р. 117

Вергілій 98

Вольтер 9, 44

Г

Галілей Г. 27

Гегекль Г.В.Ф. 19

Гомер 69

Д

Дарвін Ч. 48

Демокріт 66

Дуччо 105

Е

Еврипід 12

Езоп 10

Епікур 29, 77

Є

Ємельянова Т. 21

Ж

Жакоб М. 59

З

Зевксіс 13

І

Іларіон 84

К

Кальдерон 88

Карл Великий 79

Ксенофан 8

Л

Лагерлеф 38

Ленін В. 86

Леонардо да Вінчі 17, 25, 81

М

Марк Ф. 74

Майер 22

Мунк Е. 56, 79

Н

Ніцше Ф. 90

О

Овідій 77

П

Пакувій 72

Платон 7, 11, 13, 61, 70

Плутарх 9

Р

Рафаель 32

Ренуар О. 48

Рунге Ф. 93

С

Саррот Н. 35, 36

Сіагр 8

Софокл 12, 94

Т

Теофіл 35

Тіціан 33, 86

Тутанхамон 76

У

Унамуно М. 96

Ф

Фідій 12, 39, 77

Флобер Г. 34

Фромм Е. 54, 59

Х

Хорні К. 83

Ц

Цицерон 32, 78

Ч

Чосер Дж. 81

Ш

Шадр І. 96

Шлегель Ф. 28, 89

Шоу Б. 95

Ю

Юнг К. 27, 29, 48

Я

Ясперс К. 51

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Алешинина Л.О. Про ввічливість, про такт, про делікатність. – М., 1986.
- 2.Аронов В.Р. Дизайн та мистецтво. Сер. «Естетика» - М., 1984. - №2.
- 3.Асмус В.Ф. Питання терії та історії естетики. – м., 1968.
- 4.Асмус В.Ф. Німецька естетика в 17 ст. – М., 1962.
- 5.Байбурин А.К., Торопков А.Л. Біля витооків етикету: Етнографічні нариси. – Л., 1990.
- 6.Бахтін М.М. Питання літератури і естетики. Розвідки різних років. – М., 1975.
- 7.Бахтін М.М. До філософії вчинку // Філософія і соціологія: наука і техніка. – М., 1986. – С.80-160.
- 8.Бахтін М.М. Людина у світі слова. – М., 1995.
- 9.Бахтін М.М. Естетика словесного мистецтва. – М., 1986.
- 10.Біциллі П.М. – Місце Ренесансу в історії культури. – СПб., 1996.
- 11.Безруких М.М. Я та інші. Я або правила поведінки для всіх. – М., 1991.
- 12.Білий А. Символізм як світосприйняття. – М., 1994.
- 13.Борев Ю.Б. Критика сучасних буржуазних естетичних концепцій. – М., 1977.
- 14.Борев Ю.Б. Естетика: у 2-х т. – Смоленськ, 1997.
- 15.Брунов Н.І. Барокко у Росії. – М., 1926.
- 16.Бистрицький Є.К. та інші. Буття людини в культурі (досвід онтологічного підходу) – К., 1992.
- 17.Бичков В.В. Мала історія візантійської етики. – К., 1991.
- 18.Ванслов В.В. Естетика романтизму. – М., 1966.
- 19.Введенська Л.А., Павлова Л.Г. Ділова риторика: навчальний посібник для вузів. – Ростов-на-Дону, 2000.
- 20.Вейдле В.В. Вмирання мистецтва. Роздуми про долі літератури і художньої творчості. – СПб., 1996.
- 21.Вермео А., Вермео О. Метри світового сюрреалізму. – СПб., 1996.

22. Віппер Б.Р. Статті про мистецтво. – М., 1970.
23. Волченко А. На роботі, в гостях, вдома. – М., 1985.
24. Віготський Л.С. Психологія мистецтва. – М., 1987.
25. Вихлецов Г.П. Естетика у системі філософського пізнання. – Л., 1984.
26. Гегель. Естетика: у 4-х т. – М., 1971.
27. Гулига А.В. Принципи естетики. – М., 1987.
28. Давидов Ю.Н. Мистецтво як соціологічний феномен. – М., 1968.
29. Домострой Сільвестровського ізвозу. – К., 1992.
30. Донченко Е.А., Тітаренко Т.М. Особистість: конфлікт, гармонія. – К., 1989.
31. Естетика: Навчальний посібник / А.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.І. Панченко, М.Ю. Русин. – 1991.
32. Естетика: Навч. посібник / За ред. В.А. Лозового. – Суми, 1999.
33. Естетика за кордоном: Буржуазна естетика сьогодні. – М., 1970.
34. Естетика: Словник. – М, 1990.
35. Естетика: Словник / Пол загальною ред. А.А. Беляєва та ін. – М, 1989.
36. Естетика Ренесансу / Під загальною ред. В.П. Шестакова: У 2-х т. – М, 1981.
37. Естетичні категорії та мистецтво. – Кишинів, 1989.
38. Естетичний розвиток і виховання молоді / Под ред. О.В. Ларміна – М, 1978.
39. Зарубіжна естетика і теорія літератури XIX-XX ст. – М, 1987.
40. Земноб Л.А., Куликов Г. І. Методологічні проблеми естетики. – М., 198Z
41. Зись А. Мистецтво і естетика – М., 1967.
42. Золотарьова П.Р. Історія мистецтв: Художня картина світу – Караганда, 1996.
43. Ільїн І.П. Постструктуралізм. Деконструктивізм. Постмодернізм. – М., 1996.
44. Історія закордонного мистецтва / Під ред. М.Т. Кузьміної,

Н.Л. Мальцевої. – М., 1971.

45. Історія естетики: Пам'ятники світової естетичної думки. - Т. 1-5. – М., 1962 – 1970.

46. Каган М.С. Лекції з марксистсько-ленінської естетики. – Л., 1963.

47. Каган М.С. Естетичне вчення Н.Г. Чернишевського. – Л., 1958.

48. Калмичек Д. Ввічливість на кожен день. – М., 1981.

49. Канарський А.С. Діалектика естетичного процесу Генезис чуттєвої культури. – К., 1982.

50. Книжка А Як завоювати друзів і впливати на людей. – М, 1989.

51. Козлобскі П. Культура постмодернізму Суспільно-культурні наслідки технічного розвитку. – М., 1997..

52. Колесникова О.В. Естетична культура у професійному становленні юриста – Х, 1994.

53. Колеснікоба О.В., Межоба Н.Г., Святош А.А. Естетичного діяльність та сфера н виявлення. – Х, 1994.

54. Колеснікоба О.В. Художня культура і естетичний розвиток особистості. – Х., 1989.

55. Короткий словник з естетики. - М, 1980,

56. Крібцун О.А. Естетика. - Н, 1998..

57. Колеснікова О.В. Художня культура і естетичний розвиток особистості. - Х., 1989.

58. Ларін Е.А. Естетичне виховання. – Мінськ, 1992.

59. Леві В. Мистецтво бути собою. – М., 1991.

60. Левчук Л.Т. та ін. Естетик:а Підручник / За заг. ред. Л.Т. Левчук. – К., 1997. 61. Левчук Л.Т. Олещенко О. Основи естетики: Навч. посібник. – К., 2000.

62. Лихачов Д.С. Бароко і його російський варіант XVII століття. Великі стилі та стиль бароко // Російська література, 1969. – № 2.

63. Лихачов Д.С. Нариси з філософії художньої творчості – СПб., 1996.

64. Личковах В. Авангард – постмодернізм – універсалізм: зміна парадигм неklasичної естетики // Філософська и соціологічна думка – 1996. – № 7-8.

65. Лосєв А.Ф. Історія античної естетики. – М., 1963.
66. Лосєв А.Ф. Проблеми символу і реалістичне мистецтво. – М., 1995.
- Лосєв А.Ф. Естетика Відродження. – М., 1978.
67. Лосєв А.Ф. Естетика Відродження. Історичний сенс Відродження – М., 1998.
68. Лотман Ю.М. Бесіди про російську культуру. – СПб., 1996..
69. Лотман Ю.М. Пушкін. – СПб., 1995.
70. Лотман Ю.М. Про мистецтво. – СПб., 1998.
71. Лунін І.П. Мистецтво як соціальний феномен. – М., 1984.
72. Любимова Т.А. Комічне, його види та жанри. – №, 1980.
73. Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994.
74. Манн Ю.П. Російська філософська естетика. – М., 1969.
75. Малахов М.Я. Модернізм. – М, 1986.
76. Мосхвічева Л.Н. Естетичний розвиток особистості і її творчий потенціал – М., 1985.
77. Овсянников М.Ф. Історія естетичної думки. – МЛ, 1978.
78. Овсянников М.Ф. Естетика в минулому, сьогодні і майбутньому. – М., 1988. Ортега-і-Гассет Х. дДгуманізація мистецтва та інші роботи. – М, 1991.
79. Основи художньої культури. Частина І. Історія та теорія Світової художньої культури - Харків, 1999..
80. Петров М.К. Мистецтво і наука. Пірати Егейського моря і особистість. – М., 1995.
81. Поля А. Сопер. Основи мистецтва мови – Ростов-на-Дону, 1999..
82. Полях Є.А. Постмодернізм і дизайн // Вести. Мийок, ун-ту. Сер. «Філософія». – 1998. – № 5.
83. Проценко О.М. Модус етикету: добро, краса, користь. – Харків, 1994.
84. Проценко О.М. Етикет и ділові отношения. Конспект лекцій Із спецкурсу. – Харків, 1993.
85. Рогозін Д.Л. Секрети спілкування. – М, 1991.
86. Розін В. Візуальне сприйняття в сучасній культурі // Alma mater. –

1998. – № 7.

87.Ротенберг В. Мистецтво Італії. – М, 1974.

88.Ритніков ЛА. Естетична свідомість: сутність та специфіка – М., 1985.

89.Савілова ТА. Естетичні категорії – Київ-Одеса, 1977.

90.Савилова З.С. Література як вид мистецтва – М., 1997.

91.Смолка К. Правила хорошого тону – М., 1980.

92.Соболев П.В. Нариси російської естетики першої половини ХІХ століття – А.,1972.

93.Собудський М.А. Мовно-культурний простір західноєвропейського середньовіччя. – К., 1997.

94.Соціальні функції мистецтва і його види. - М, 1980.

95.Столович Л.І. Краса. Добро. Істина Нарис історії естетичної аксіології. – М., 1994.

96.Татаркевич В. Антична естетика – М., 1977.

97.Томан Т. Мистецтво говорити – К., 1986.

98.Український радянський енциклопедичний словник у 3-хт. – К., 1988.

99.Федь В. Науково-освітні концепції у світлі естетики // Освіта і управління – 1997. – №3.

100.Харківська школа дизайну – М., 1991.

101.Художня культура. Скорочений словник / За редакцією В.О. Лозового (українською та російською мовами). – Харків, 1996.

102.Шеллінг Ф.В. Твори в 2-х т: Пері з нього. Т. 2 – М, 1989.

103.Шестаков В.П Нариси з історії естетики – М., 1979.

104.Шимунок Є. Естетика і загальна теорія мистецтв. – М, 1980.

105.Шпара П.Є. Технічна естетика та основи художнього конструювання. – К.,1984.

106.Шрамхова Г.М. Мистецтво Відродження: Італія, Нідерланди, Німеччина, Франція. – М, 1977.

107.Юлдашев Л.Г. Мистецтво: Філософські проблеми дослідження. – М., 1981.

108. Ягодинський В.Н. Як поводитися. – М., 1991.

109. Яковлев Є.Г. Кінофільм і відеокліп: естетична опозиція // Вестн. Моск., ун-ту. Сер «Філософія». – 1998. – №4.

110. Яковлев Є.Г. Естетичний смак як категорія естетики. – М., 1986.

Науково-методичне видання

ПОПОВИЧ
Олена Вікторівна

ОСНОВИ ЕТИКИ ТА ЕСТЕТИКИ

Науково-методичний посібник з курсу

Друкується в авторській редакції

Здано в набір
Кількість

Підписано до друку
Замовлення